Hogeschool van Amsterdam

Jongerenwerk op 9 Nijmeegse VO-scholen: een onderzoek naar implementatie, meerwaarde en versterking

Creating Tomorrow

Jongerenwerk op 9 Nijmeegse VO-scholen: een onderzoek naar implementatie, meerwaarde en versterking

Auteurs
Simon Mamahit
Rosa Koetsenruijter
Stijn Sieckelinck

Lectoraat Youth Spot
Kenniscentrum Maatschappij en Recht,
Postbus 1025
1000 BA Amsterdam
T. 06 21156083
W. www.hva.nl/youth-spot
Hogeschool van Amsterdam, 2023

Datum
27-Sep-23

Het lectoraat Youth Spot
werkt in structurele samenwerking met 18 welzijnsorganisaties en richt zich op de kwaliteitsverbetering van het jongerenwerk. Zij werkt bottom-up (onder meer op basis van de ‘tacit knowledge’ van jongerenwerkers) met een open blik naar stedelijke, landelijke en internationale ontwikkelingen in de werelden van jongeren, samenleving, wetenschap en beleid.

© 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Hogeschool Amsterdam.

Samenvatting

Op 9 Nijmeegse VO-scholen hebben schoolpersoneel en jongerenwerkers het afgelopen schooljaar gewerkt aan het implementeren van het jongerenwerk op school. Gelijktijdig is met een waarderend kader onderzocht in hoeverre deze implementatie is gelukt en welke meerwaarde daarmee gerealiseerd is. De onderzoeksresultaten leggen een aantal mogelijkheden tot versterking en verbetering bloot.

Jongerenwerk op school biedt de mogelijkheid tot een samenhangend aanbod van diensten en functies die gericht zijn op de brede ontwikkeling van leerlingen (Sarti et al., 2019a). Leerlingen kunnen bij jongerenwerkers terecht voor bijvoorbeeld een praatje, laagdrempelig advies, ontspanning met schoolgenoten, individuele coaching, naschoolse vorming en verwijzing naar meer gespecialiseerde hulp. Jongerenwerkers kunnen een belangrijke rol spelen bij het bereiken en motiveren van jongeren op school (Jeugdplatform Amsterdam, 2022). De combinatie van *outreachend* werken (ook buiten de school) en de presentiebenadering van jongerenwerkers sluit goed aan bij de behoeften van leerlingen en hun ouders. Steeds meer scholen in binnen- en buitenland ervaren dan ook de meerwaarde van jongerenwerkers in school (Moreland, 2021; Sonneveld et al., 2021; Van Dijk ea, 2022).

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Hoe is jongerenwerk in 9 VO-scholen in Nijmegen geïmplementeerd? Daarvoor keken we naar de factoren (links in de figuur) waarvan we uit eerder onderzoek weten dat ze doelrealisatie van jongerenwerk op school bevorderen: 3 randvoorwaarden (structurele financiering, draagvlak, facilitering) en 4 werkzame elementen (partnerschap, bekendheid, toegankelijkheid, afstemming) (Rijnders ea., 2021), met bijzondere aandacht voor de relatie met aanwezige zorgstructuren.

Eerder onderzoek toont drie randvoorwaarden voor samenwerking (uiterst links in de figuur). We stelden vast dat in Nijmegen **niet alle randvoorwaarden vervuld** waren. Bij een aantal scholen is het draagvlak op papier geregeld, maar minder in de dagdagelijkse praktijk. Sommige scholen zijn nog aan het uitzoeken hoe ze het jongerenwerk beter kunnen faciliteren. Bij andere scholen zijn deze randvoorwaarden wel op orde. Het grootste aandachtspunt is dat de financiering slechts een gering aantal uren jongerenwerk op school mogelijk maakt. In de meeste scholen is er slechts vier uur per week begroot. Deze gelimiteerde ureninzet wordt door alle Nijmeegse samenwerkingspraktijken ervaren als een obstakel.

Wat betreft de werkzame elementen van samenwerking (links midden) ontstond een **gemengd beeld**. We troffen veel plannen aan om de bekendheid van het jongerenwerk in school te vergroten, maar dat leidde niet overal tot effectieve strategieën; we zagen samenwerkingspraktijken worstelen met het expliciteren van hun verwachtingen in het partnerschap; we lazen plannen om jongerenwerk toegankelijker en benaderbaar te maken, maar die bleken lastig te realiseren binnen de beperkte uren; en we zagen samenwerkingspraktijken steeds beter afstemmen, met name tussen de zorgteams en de jongerenwerkers.

Welke meerwaarde van het jongerenwerk op school hebben betrokkenen ervaren? Het is bekend dat wanneer het jongerenwerk op school in staat wordt gesteld om haar functies (signalering, ondersteuning leerlingen, ondersteuning schoolpersoneel, versterken verbinding) te vervullen (rechtsmidden in de figuur), het als meerwaarde wordt ervaren door schoolpersoneel, zorgpersoneel, en leerlingen. In Nijmegen hebben zich drie categorieën scholen (van telkens drie scholen) afgetekend: we onderscheiden **scholen waar beperkte, aanzienlijke en grote meerwaarde wordt ervaren**:

- Meerwaarde beperkt: In deze scholen wordt slechts beperkt gesignaleerd omdat de onderlinge samenwerking moeizaam verloopt door gebrek aan bekendheid en connectie, problemen onder leerlingen te groot zijn, slechts kleine aantallen leerlingen ondersteund worden omdat er te weinig tijd is, en ontbreekt de verbinding met belangrijke partners binnen en buiten de school grotendeels, omdat de jongerenwerker zelden ook in de wijk van de school actief is.
- Meerwaarde aanzienlijk: Op deze scholen wordt over het verloop van het onderzoek de toegevoegde waarde van jongerenwerk op school steeds meer ervaren. In de eerste plaats onder de leerlingen, maar ook in zekere mate onder het overige schoolpersoneel. Wat de functie signaleren betreft, wordt geïnvesteerd in de aansluiting met de leerlingen om relevante uitingen (zowel offline als online) op te pikken en individuele gesprekjes aan te kunnen gaan waar dat

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

nodig is, maar een duurzame signaleringsstructuur waar de jongerenwerker deel van uitmaakt ontbreekt nog. De verbinding met belangrijke partners binnen en buiten de school wordt betracht, maar levert nog niet veel meerwaarde op.

- Meerwaarde groot: Op deze scholen worden- over het verloop van het onderzoek regelmatig signalen opgepikt en indien nodig gedeeld middels een duurzame signaleringsstructuur. Jongerenwerkers bieden leerlingen ondersteuning door op een laagdrempelige manier benaderbaar te zijn en hen op een outreachende manier aan te spreken. Dit doen zij door veel op en buiten school met hen in contact te treden. Tevens is er een goede verstandhouding met het zorgteam, en dit straalt positief af op het draagvlak voor het jongerenwerk onder het overige schoolpersoneel. Doordat de jongerenwerkers zich in de leefwerelden van leerlingen begeven (thuis, school, de wijk, online), versterken ze de verbinding tussen actoren in en om de school. Wat de doelen van jongerenwerk op school betreft, zijn op deze scholen duidelijke aanwijzingen gevonden dat jongerenwerkers er bijdragen aan de ontwikkeling van leerlingen, ook een positieve invloed hebben op het pedagogische klimaat van de school, en via hun acties helpen om schooluitval tegen te gaan.

Waar uit de groepsinterviews met de professionals duidelijk ruimte voor verbetering ter sprake komt, laten de interviews met **leerlingen uit deze scholen over de hele lijn meerwaarde** laten zien. Dankzij de tussenkomst met de jongerenwerker gaat het naar eigen zeggen op alle scholen beter: ze laten minder absenties optekenen, tonen meer beheersing, halen betere cijfers, en gaan minder gebukt onder stress. De meeste volwassen respondenten zien kansen om het jongerenwerk op school te versterken in twee richtingen:

- **meer ureninzet** helpen mogelijk maken en in overleg scherpe keuzes maken voor wat er binnen de aangereikte kaders mogelijk is.
- Meer benutten van de **pedagogische driehoek** die school, thuis en omgeving (offline en online) met elkaar verbindt (een succesfactor uit eerder onderzoek)

Als men de kans krijgt om hieraan te werken, is de verwachting dat het jongerenwerk op school door meer betrokkenen zal worden ervaren als een meerwaarde. Het tijdelijke karakter en de schaarse ureninzet bieden echter onvoldoende garantie voor continuïteit, wat een cruciale voorwaarde is voor goed jongerenwerk (Sonneveld, 2022) en jongerenwerk op school in het bijzonder (Sarti, 2019). Leerlingen en docenten moeten nu eenmaal op je kunnen bouwen.

Woord van dank

De onderzoekers danken alle professionals die werkzaam zijn bij de scholen, de jongerenwerkorganisatie Bindkracht 10, de gemeente Nijmegen, de stagiaires en de leerlingen die hun medewerking verleenden aan deze studie. De professionals uit het jongerenwerk met wie we konden optrekken werken bij de

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

jongerenwerkorganisatie Bindkracht 10. Zonder de bereidwillige inzet van hun medewerkers waren we nooit tot deze waardevolle inzichten gekomen.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Inhoudsopgave

Samenvatting **3**

Inhoudsopgave **7**
Leeswijzer 8

1. Aanleiding en doelen onderzoek **9**
1.1 Aanleiding 9
1.2 Onderzoeksopzet 12

2. Implementatie **13**
2.1 Randvoorwaarden 15
2.2 Werkzame elementen 18

3. Meerwaarde **27**
3.1 Categorie 1: meerwaarde beperkt 28
3.2 Categorie 2: meerwaarde aanzienlijk 30
3.3 Categorie 3: meerwaarde groot 32

4. Versterken **34**
4.1 Mogelijkheden ter versterking 34
4.2 Aanbevelingen 39
4.3 Tot slot 43

5. Literatuur **44**

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 schetst de maatschappelijke context en bespreekt dan de aanleiding en doelen van het onderzoek. In hoofdstuk 2 worden de antwoorden op de vraag naar implementatie gepresenteerd, aan de hand van uit eerder onderzoek bekende randvoorwaarden en werkzame elementen. Is aan alle randvoorwaarden voldaan en zijn de werkzame elementen terug te vinden? Hoofdstuk 3 gaat dieper in op de meerwaarde van jongerenwerk op school die door de betrokkenen is ervaren. Er is voor gekozen om deze geclusterd te presenteren om de situatie op verschillende scholen beter te kunnen weergeven. Waar is de ervaren meerwaarde nog beperkt, waar reeds aanzienlijk, en waar groot? Hoofdstuk 4 staat in het teken van de vraag naar versterking: wat is er nodig om het jongerenwerk op Nijmeegse scholen (nog) meer tot zijn recht te laten komen? Met aanbevelingen voor elk van de betrokken organisaties. Hoofdstuk 5 bevat een overzicht van de gebruikte literatuur. In de bijlage zit meer verantwoording van de gemaakte methodologische keuzes voor dit onderzoek.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

1. Aanleiding en doelen onderzoek

1.1 Aanleiding

Scholen voor voortgezet onderwijs (VO) en jongerenwerkorganisaties werken steeds meer samen aan een positief schoolklimaat en aan de ontwikkeling van leerlingen. Jongerenwerkers, schoolpersoneel en professionals in en rondom school zitten allemaal in de positie dat ze – naast ouders en familie – invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van jongeren. Voor scholen geldt dat zij voor de belangrijke en uitdagende taak staan jongvolwassenen af te leveren, die voorzien van een diploma de maatschappij in kunnen. De inzet van het jongerenwerk is dat het jongeren zodanig begeleidt en ondersteunt, dat zij zich kunnen ontwikkelen tot volwaardige individuen en in de gelegenheid worden gesteld zelfstandig een plek te verwerven in de volwassen wereld (Metz, 2011; 2017).

De groei in samenwerking tussen het jongerenwerk en VO sluit aan op de recentelijke aandacht voor de omstandigheden waarbinnen jongeren in Nederland opgroeien en onderwezen worden (Rijnders et al., 2021). Voorbeelden hiervan zijn een toename en verharding van jongeren die op jonge leeftijd in de criminaliteit belanden en in het algemeen een groeiende kansenongelijkheid (Rijnders et al., 2021). Vanuit leerlingen klinken steeds luidere zorgen over prestatie- en keuzedruk, wegens de invloed ervan op het mentaal welbevinden (Boer et al., 2021). Heel wat gemeenten, waaronder Nijmegen, zien jeugdigen verharden en de vatbaarheid voor criminaliteit en het gebruik van verdovende middelen toenemen. Tweede- en vierdeklassers van de middelbare school voelden zich in 2021 minder gelukkig dan vóór de coronaperiode (in 2019) (RIVM, 2022). Daarnaast is er een toename van zorgen over sociale mediagebruik (Thomee, 2018) en de hulpvragen daaromtrent (Nederlands Jeugdinstituut, 2022; Todorovic et al., 2023). Bovendien is er sprake van financiële tekorten en lange wachtlijsten in de jeugdhulp (Hilderink et al., 2020). Dit alles geeft aanleiding tot aandacht voor ‘preventief’ handelen om jongeren voldoende begeleiding te bieden bij hun opgroeien.

Deze tendensen gaan niet aan Nijmegen voorbij. Het lokale coalitieakkoord stelt: ‘zij [jongeren] hebben, in de bloei van hun leven, relatief veel last gehad van corona. Vooral de problematiek bij jongeren die al op achterstand stonden, is verergerd’ (Coalitieakkoord Nijmegen, 42). Het specificeert: ‘Als de overgang van jongeren naar volwassenheid (18-/18+) niet soepel verloopt, kunnen jongeren op verschillende terreinen (mentale gezondheid, wonen, werk/opleiding, inkomen, etc.) problemen krijgen die in elkaar grijpen en daardoor moeilijk op te lossen zijn’ (ibid, 41). Voor STORM (suïcide-preventie) en voor extra jongerenwerk reserveert de gemeente € 250.000 per jaar. De extra jongerenwerkers zijn te vinden op straat, op school, bij sportclub(s), op sociale media en in de jongerencentra. Bindkracht 10 is een lokale welzijnsorganisatie die onder andere professioneel jongerenwerk aanbiedt. Jongerenwerkers van Bindkracht 10 voorzien de Nijmeegse jeugd van een ontwikkelingsgericht vrijetijdsaanbod. Ze begeleiden en ondersteunen initiatieven die jongeren tussen de 10 en 23 jaar bedenken en ontwikkelen. Bijvoorbeeld

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

iets leuks of leerzaams op het gebied van sport, muziek, cultuur of games. Of over sociale media, drugs of vuurwerk. Jongeren voeren daarbij altijd zoveel mogelijk zelf de regie (Bindkracht10.nl).

Ook staat het formele onderwijs voor grote uitdagingen. Het lerarentekort leidt tot hogere werkdruk en langere werkuren voor leraren, tot grotere klassen en onvoldoende begeleiding en kan daardoor invloed hebben op de kwaliteit van het onderwijs. De zoektocht naar oplossingen voor dit tekort binnen het formele onderwijs is complex en vraagt veel tijd (Asscher et al., 2022). Daarnaast staat de status van leerkrachten onder druk door de toename en toegankelijkheid van informatiebronnen buiten de klas, en de democratisering van kennis, mede bespoedigd door het gebruik van informatietechnologie. Invloeden van straat en internet houden niet op bij de schoolpoort. Al deze factoren kunnen doorwerken op de manier waarop leerkrachten met hun klas omgaan, de manier waarop ze zich presenteren en communiceren, en de manier waarop ze omgaan met conflicten en disciplinair beleid (El Hadioui, 2011). Veel scholen zijn zoekende in hun omgang met grootstedelijke jongeren die opgroeien te midden van 'pedagogische meerstemmigheid': een thuiscultuur, een (online) straatcultuur en een schoolcultuur met onderling tegenstrijdige ambities, boodschappen en waardepatronen (El Hadioui, 2011; Platform JEP, 2020). De samenwerking tussen het jongerenwerk en VO maakt een gezamenlijke aanpak mogelijk die zich juist richt op de verschillende leefgebieden van jongeren zoals school, buurt en thuis (Sarti et al., 2019). Jongerenwerk op school biedt, net zoals het jongerenwerk in de wijk, vanuit de aanwezigheid – het present werken – op verschillende momenten en plekken op school een samenhangend aanbod van verschillende diensten gericht op socialisatie en persoonsvorming (Biesta, 2015).Dat kan in elke school verschillen. Zo bieden ze bijvoorbeeld een inloop, individuele begeleiding en voorlichtingslessen en organiseren ze groepsactiviteiten en pauze- en naschoolse activiteiten in en rondom school (Sarti et al., 2019).
Gezien de toenemende hulpvragen van jongeren en de druk op de jeugdzorg en het onderwijs, kunnen jongerenwerkers een belangrijke rol spelen bij het bereiken en motiveren van jongeren op school (Jeugdplatform Amsterdam, 2022; Moreland, 2021; Sonneveld et al., 2021). Jongerenwerkers hebben vaak een meer gelijkwaardige en onafhankelijke positie dan docenten en kunnen meer aandacht en tijd besteden aan leerlingen dan docenten. Hierdoor kunnen zij beter aansluiten bij de wensen en behoeften van leerlingen als het gaat om over hun problemen te praten en hulp te vragen. De combinatie van outreachend werken en de presentiebenadering van jongerenwerkers sluit goed aan bij deze behoeften van leerlingen. Tijdens en in de nasleep van de coronacrisis was er een extra aanleiding om jongerenwerkers in te zetten op VO-scholen. Jongeren bleken niet altijd raad te weten met het gebrek aan structuur en sociale contacten mede als gevolg van de sluiting van de scholen wat een negatief effect had op hun mentaal welbevinden (NJI, 2022). Scholen raakten soms het contact met leerlingen kwijt en werden geconfronteerd met anti-autoriteitsproblemen. Jongerenwerkers hielpen deze schade te beperken (zie Van Dijk et al., 2023): zij hielden contact met leerlingen en hun sociale omgeving, ondersteunden leerlingen waar nodig, activeerden leerlingen, gaven hun informatie en advies, en boden hun een positieve vrijetijdsbesteding door activiteiten te organiseren (Koetsenruijter e.a., 2023).

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Jongerenwerk op school is een vak apart dat bepaalde capaciteiten vereist. Jongerenwerkers op school beoefenen immers een vorm van *boundary spanning*: ze overbruggen twee domeinen die uit zichzelf nog niet altijd in verbinding staan. Eigen aan boundary spanners is dat zij bij aanvang nog niet over 'een goed gevulde rugzak' met precies de juiste persoonlijke eigenschappen, kennis, vaardigheden en ervaring beschikken. Zij leren al doende wat er in bepaalde situaties mogelijk en nodig is: 'Competencies are what the person develops while doing the job' is daarvan een adequate beschrijving (De Groot, 2022). Eerder onderzoek laat zien dat, wanneer deze capaciteiten in vruchtbare (school)grond vallen, jongerenwerk op school kan bijdragen aan het versterken van de schoolcarrière van jongeren, een positief pedagogisch klimaat op school, en het voorkomen van schooluitval, (zie Eindproducten project jongerenwerk en voortgezet onderwijs).

Jongerenwerk op school in Nijmegen

In 2021 kwamen Nijmeegse jongerenwerkers als proef op een aantal middelbare scholen als reactie op leerachterstanden veroorzaakt door de coronamaatregelen. Zij merkten er dat ze jongeren goed konden ontmoeten en beter de verbinding konden maken tussen school, wijk, thuis en online. In 2022 werd mede dankzij middelen uit Nationaal Programma Onderwijs dit initiatief uitgebreid naar 20 scholen (bijna alle VO-scholen in Nijmegen). Gaandeweg immers zagen scholen dat meer les niet automatisch meer rendement betekent, en dat er vooral ook sociaal-emotioneel veel nodig was. De proef met het jongerenwerk bood juist daar versterking. Aan deze samenwerking tussen het jongerenwerk en de scholen werden de volgende doelstellingen gekoppeld:

- Stimuleren van (talent)ontwikkeling
- Bijdragen aan pedagogisch schoolklimaat en voorkomen deviant gedrag
- Versterken schoolcarrières en voorkomen schooluitval

De gemeente Nijmegen, jongerenwerkaanbieder Bindkracht 10, en Samenwerkingsverband VO-VSO Nijmegen wilden de inzet van het jongerenwerk op VO-scholen in Nijmegen onderzocht zien, met bijzondere aandacht voor deze inzet van het jongerenwerk in relatie tot de aanwezige zorgstructuren op de scholen. Ook wilden zij graag de impact van het jongerenwerk op VO-scholen kwalitatief weergeven zodat zij meer zicht krijgen op de manier waarop het jongerenwerk mogelijk meerwaarde biedt op school vanuit de beleving van verschillende betrokkenen. Youth Spot is benaderd om dit onderzoek mee vorm te geven. Na overleg bleek het haalbaar om op 10 VO-scholen in Nijmegen onderzoek te doen. Daarin is zoveel mogelijk een evenredige verdeling van VO-scholen over de verschillende types, niveaus, populatie en omgeving van de VO-scholen is nagestreefd. Alle 10 geselecteerde VO- scholen in Nijmegen zijn vanaf september 2022 in het kader van dit onderzoek gevolgd. In tabel 1 worden deze scholen (gepseudonimiseerd) beschreven. Onderstaand overzicht is afkomstig van de openbare website 'Scholen op de kaart', aangevuld met informatie uit eigen desk research.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

1.2 Onderzoeksopzet

Om goed zicht te krijgen op de implementatie, meerwaarde en mogelijkheden voor versterking van de samenwerking tussen Bindkracht 10 en de VO-scholen is het Lectoraat Youth Spot (Hogeschool van Amsterdam) in het najaar van 2022 dit onderzoek gestart. Het doel van dit onderzoek was tweeledig (Lectoraat Youth Spot, 2020):

1. Het in beeld brengen van de randvoorwaarden, werkzame elementen en ervaren meerwaarde van de samenwerking (met bijzondere aandacht voor de relatie tot de aanwezige zorgstructuren) in ieder van de tien samenwerkingspraktijken in Nijmegen
2. Inzicht in hoe de samenwerking in ieder van de tien samenwerkingspraktijken in Nijmegen-versterkt kan worden.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een praktijkgericht waarderend handelingsonderzoeksdesign.[1] Daarbij ligt de nadruk op doorgronden van en aansluiten bij hoe bepaalde (meer)waarde wordt gecreëerd, maar is ook aandacht voor wat nog niet helemaal goed gaat. Tijdens drie groepsinterviews hebben jongerenwerkers en schoolpersoneel (zoals mentor, veiligheidscoördinator, teamleider, zorgcoördinator) van VO-scholen gezamenlijk samen met een onderzoeker van Youth Spot een gesprek gevoerd over de implementatie en meerwaarde van jongerenwerk op school. Vervolgens stelden zij gezamenlijk een actieplan op om jongerenwerk op school te versterken. Daarnaast deden 20 leerlingen mee aan een kort interview met behulp van een creatieve werkvorm waarin gevraagd werd naar hun ervaringen met het jongerenwerk op school.
In totaal deden bij aanvang tien scholen in de omgeving Nijmegen mee aan dit onderzoek. Deze scholen verschilden van elkaar in aantal leerlingen, onderwijsvisie en type onderwijs wat werd aangeboden. De meeste nadruk ligt op de omvang van de school en hierom zijn er drie soorten scholen geïdentificeerd:

1. Klein <300 (N=3)

VMBO regulier en speciaal onderwijs en schakeltrajecten voor nieuwkomers.

2. Middel 300-500 (N=3)

Regulier VMBO onderwijs tot gymnasium

3. Groot 500> (N=4)

Regulier VMBO onderwijs tot gymnasium

Na het eerste contactmoment bleek een school wegens personeelsdruk niet in staat om deelname aan de nog geplande onderzoeksactiviteiten te verzekeren. Als gevolg zijn de data van deze ene school niet

[1] Voor meer informatie, zie bijlage: Methodische Verantwoording: Onderzoeksbenadering en werkwijze.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

meegenomen in deze rapportage. Voor meer informatie over de onderzoeksbenadering, zie hoofdstuk Methodische Verantwoording in de bijlage. In de volgende hoofdstukken beschrijven we de bevindingen van dit onderzoek naar jongerenwerk op 9 VO-scholen in Nijmegen. In onderstaande tabel staat een beknopt overzicht van hoe de toegepaste methoden zich verhouden tot de leidende onderzoeksvragen in dit project.

Onderzoeksvragen	Onderzoeksmethoden
1. Hoe is jongerenwerk in de VO-scholen in Nijmegen geïmplementeerd?	
a. Hoe zijn de randvoorwaardes voor jongerenwerk in school gerealiseerd (in ieder geval draagvlak, structurele financiering en facilitering van jongerenwerk in school)?	actieplannen en groepsinterviews
b. Hoe zijn de uit eerder onderzoek opgehaalde werkzame elementen van jongerenwerk in school gerealiseerd (in ieder geval partnerschap, afstemming, bekendheid en toegankelijkheid) , met bijzondere aandacht voor de inzet van het jongerenwerk in relatie tot de aanwezige zorgstructuren op de VO-scholen?	actieplannen en groepsinterviews
2. Hoe draagt het jongerenwerk in de VO-scholen in Nijmegen, gezien vanuit de verschillende betrokkenen bij de samenwerking, bij aan: vroegsignalering, ondersteuning leerlingen, verbinden professionals en ondersteunen schoolpersoneel?	actieplannen, groepsinterviews en leerlinginterviews
3. Waar is ruimte voor versterking van het jongerenwerk op school?	actieplannen, groepsinterviews, leerlinginterviews en achtergrondinformatie scholen

Tabel 2 Overzicht van onderzoeksvragen en -methoden

2. Implementatie

Onderwijs en jongerenwerk zijn verschillende sectoren gepositioneerd in verschillende leefmilieus (school versus vrije tijd) die jongeren verschillende ontwikkelingsmogelijkheden bieden (El Hadioui 2011; Metz

2013). Een samenwerking tussen jongerenwerk en onderwijs is niet automatisch succesvol. Om de implementatie te peilen kan worden gekeken naar een aantal randvoorwaarden en werkzame elementen. Uit eerder onderzoek van lectoraat Youth Spot kwamen drie randvoorwaarden voor samenwerking tussen jongerenwerk en onderwijs naar voren en vier werkzame elementen die bijdragen aan een goed verloop van de samenwerking (Rijnders et al., 2021). Randvoorwaarden zijn eisen waaraan voldaan moet worden om samenwerking plaats te laten vinden (Rijnders et al., 2021). De drie randvoorwaarden zijn: structurele financiering, draagvlak, en facilitering van het jongerenwerk op school. Werkzame elementen zijn die onderdelen van de samenwerking waarvan uit eerder onderzoek blijkt dat deze bijdragen aan een goed verloop van de samenwerking (Rijnders et al., 2021). De vier werkzame elementen zijn: bekendheid, toegankelijkheid, afstemming, en partnerschap.

Randvoorwaarde	**Belangrijke onderdelen die bijdragen**
Financiering	Duurzame, structurele middelen Perspectief op voortzetting
Draagvlak	Afstemming en overeenstemming over aanleiding, werkwijze en doelen van het initiatief
Facilitering	Tastbare inspanningen van school om (het aanbod van) jongerenwerk in school te accommoderen en te integreren

Werkzaam element	**Belangrijke onderdelen die bijdragen**
Bekendheid	Bekendheid onder schoolpersoneel Bekendheid onder leerlingen
Partnerschap	Gelijkwaardige werkrelatie Heldere rol- taakverdeling
Toegankelijkheid	Team van goed op de school en leerlingen afgestemde jongerenwerkers Jongerenwerkers voldoende aanwezig en benaderbaar.
Afstemming	Tweerichtingsverkeer Vast aanspreekpunt vanuit de school Betrokken coördinator vanuit het jongerenwerk

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Tabel 1. Overzicht randvoorwaarden en werkzame elementen in de samenwerking (gebaseerd op Rijnders ea., 2021)

De mate en manier waarin deze randvoorwaarden en werkzame elementen zijn vervuld, biedt informatie over hoe goed het jongerenwerk op school is geïmplementeerd. We beschrijven in dit hoofdstuk hoe de drie randvoorwaarden zijn gerealiseerd in de negen Nijmeegse samenwerkingspraktijken, en hoe deze versterkt kunnen worden. Vervolgens gaan we in op hoe de vier werkzame elementen van samenwerking zijn geïmplementeerd in de tien samenwerkingspraktijken, en hoe deze versterkt kunnen worden. De resultaten zijn gebaseerd op de groepsinterviews en actieplannen die op drie momenten zijn ingevuld.[2]

2.1 Randvoorwaarden

Hieronder beschrijven we de stand van zaken met betrekking tot de realisatie van de drie randvoorwaarden in de samenwerking tussen Bindkracht 10 enerzijds en de VO-scholen anderzijds.

Structurele financiering

Onderzoek naar jongerenwerk in zijn algemeenheid toont het belang van continuïteit om de preventieve waarde te kunnen realiseren (Sonneveld, 2022). Uit eerder onderzoek naar jongerenwerk op school is bekend dat het meestal enkele jaren kost om een productieve samenwerking op te bouwen. Resultaten van jongerenwerk worden voor scholen vaak pas op wat langere termijn zichtbaar. Bovendien is het belangrijk dat de financiering voldoende ureninzet mogelijk maakt om de beoogde doelen te kunnen behalen. Financieringstermijn en ureninzet zijn dan ook belangrijke onderdelen van deze randvoorwaarde. Wanneer langdurige financiering en ureninzet tekort schieten, blijft de mogelijke positieve bijdrage op de ontwikkeling van jongeren vooralsnog uit (Rijnders et al., 2021).

2.1.1. Termijn

De financiering is bij de tien Nijmeegse samenwerkingspraktijken een jaar lang gedragen door de Gemeente Nijmegen. Een aantal jongerenwerkers heeft het signaal afgegeven dat zij door de genoemde termijndruk ervaren om de meerwaarde van het jongerenwerk op school in 1 jaar tijd te- moeten bewijzen ter behoud van deze financiering. Door het tijdelijke karakter van de financiering is in Nijmegen slechts beperkte continuïteit gegarandeerd. Deze zorg werd als volg verwoord in de interviews:

[2] In dit hoofdstuk beschrijven we voorbeelden van wat jongerenwerk in bepaalde scholen doet. Bij sommige scholen worden andere aspecten in de groepsinterviews en actieplannen benadrukt dan bij andere scholen. Het kan dus zijn dat voorbeelden die beschreven worden voor een bepaalde school ook gelden voor andere scholen.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

‘Hoe korter de tijd is, hoe lastiger het is om een meerwaarde aan te tonen. Er wordt hier ook de hele tijd gezegd: "Het moet nog groeien." Dit soort dingen moeten ook groeien. Stel: je gaat over tien jaar dit gesprek nog een keer aan, dan zit je er toch heel anders bij. Of je die tien jaar gaat halen, is aan de gemeente.’ (Directeur, school 8)

2.1.2. Ureninzet

Naast de reeds bekende en beschreven randvoorwaarden (Rijnders, 2021), is in Nijmegen een vierde randvoorwaarde aan het licht gekomen: de ureninzet. Voor veel samenwerkingspraktijken was het zoeken naar mogelijkheden om een goede samenwerking op te zetten binnen de geboden kaders die slechts ruimte lieten voor 1 dagdeel ureninzet per school. Over de hele lijn, in alle scholen, is namelijk een gebrek aan tijdsinzet, in de zin van te weinig *fte* naar boven gekomen. Bijna alle respondenten binnen de samenwerkingspraktijken spreken hun wens uit voor meer tijd, meer ureninzet van het jongerenwerk op school:

‘Eigenlijk ben jij gewoon druk met die vier uur, met leerlingen en themalessen en de inloop’ (docent, school 1); Het zijn maar vier kleine uurtjes dus wat is haalbaar daarin? Waar heb ik geen invloed op en waarop wel? We zouden er desalniettemin wel meer uit kunnen halen (Jongerenwerker, school 3).

Omdat jongerenwerkers al snel boven hun uren uitkwamen, kregen zij niet meer taken en rollen in school, terwijl daar wel behoefte aan was. Dit gebeurde ondanks de gezamenlijke wens om er meer voor de leerlingen te kunnen zijn:

‘Ik ben niet moeilijk. Als ik af en toe acht uur moet maken, dan is dat niet erg. Ik zeg niet: ik heb vier uur gedraaid, ik ben klaar. Nee, zo ben ik. Als ik acht uur moet draaien, maakt dat niet uit. Ik ben er niet streng in. Met die lessen van Halt draaide ik tien uur in de week. Ik ben flexibel, de school is flexibel, dus het is geven en nemen.’ (Jongerenwerker, school 4)

In Nijmegen zijn de middelen voor jongerenwerk op school dunner uitgesmeerd dan we in eerder onderzoek aantroffen: in Arnhem tot vier dagdelen per school (Koetsenruijter ea., 2023), in Amsterdam ten minste twee dagdelen per school (Van Dijk ea., 2023). Gezien de schaarse ureninzet meermaals op verschillende Nijmeegse scholen benoemd werd, lijkt het erop dat deze (minimale) uren randvoorwaardelijk zijn voor een goede implementatie. Het meest kernachtig samengevat*: ‘je redt het niet in vier uur’ (Jongerenwerker, school 3).*

Draagvlak

Een tweede noodzakelijke voorwaarde voor de samenwerking tussen school en het jongerenwerk is het creëren en behouden van draagvlak voor het jongerenwerk onder schoolpersoneel, schoolmanagement,

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

en opdrachtgevers zoals gemeenten (Rijnders et al., 2021). In formele zin is dit draagvlak bij de start onder schooldirecties en de gemeente Nijmegen geregeld. Toch bleek het in de praktijk een wankele basis. Draagvlak op school gaat over in hoeverre men zich gesteund weet door de rest van het schoolpersoneel. In een derde van de scholen zien we dat het draagvlak toeneemt. Het voornaamste draagvlak binnen deze scholen komt van individuele mentoren of teamleiders en leden die actief zijn in de reeds aanwezige zorgstructuren. In evenveel scholen is er sprake van stagnatie.
Er is slechts beperkte overeenstemming over hoe het jongerenwerk te werk zou moeten gaan en het blijft voor veel docenten nog onduidelijk waartoe het op school is. Op de resterende scholen zien we dat het draagvlak afbrokkelt door een gebrek aan gelijkwaardig partnerschap of het uitblijven van zichtbare resultaten.

Facilitering

Uit eerder onderzoek weten we dat het jongerenwerk niet vanzelf zijn plek vindt op school. Facilitering draagt bij aan de inbedding van het jongerenwerk op school. Alleen wanneer het jongerenwerk gefaciliteerd wordt in bijvoorbeeld het beschikbaar stellen van ruimtes binnen school, het vrijroosteren van leerlingen voor jongerenwerkactiviteiten of het koppelen van jongerenwerkers aan schoolpersoneel, kan er effectieve samenwerking plaats vinden (Rijnders et al., 2021). Op alle Nijmeegse scholen zijn plannen geformuleerd en inspanningen gedaan om jongerenwerk te faciliteren door het aanbod een betere plek te geven in de roosters en de reeds aanwezige faciliteiten. Terwijl er de wil was om het jongerenwerk op school te faciliteren, werden ingrijpende gebeurtenissen zoals aangekondigde schoolsluiting (school 6), verbouwing en verhuizing (op school 3) en wisselingen van personeel, onder wie de jongerenwerkers zelf (op scholen 1 en 9) als complicerend ervaren. De geplande inspanningen van school om (het aanbod van) jongerenwerk in school te accommoderen en te integreren moesten dan worden bijgesteld, uitgesteld en in een enkel geval ook opgegeven. Vanuit Bindkracht 10 zijn gedurende het schooljaar regelmatig bijeenkomsten georganiseerd om kennis en ervaringen van jongerenwerkers op verschillende scholen uit te wisselen.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

2.2 Werkzame elementen

Hieronder beschrijven we de stand van zaken met betrekking tot de realisatie van de vier werkzame elementen in de samenwerking tussen Bindkracht 10 enerzijds en de negen VO-scholen anderzijds. Daarbij gaat bijzondere aandacht naar de inzet van het jongerenwerk in relatie tot de aanwezige zorgstructuren op de VO-scholen, zoals (benaming verschilt per school) het zorgteam, het Zorg Advies Team (ZAT), de zorgcoördinator, conciërges, remedial teachers, leercoaches, jeugdcoaches. Kortom alle professionals met een zorgopdracht op school.

Bekendheid

Bekendheid zorgt ervoor dat leerlingen en schoolpersoneel kennis hebben van de aanwezigheid van het jongerenwerk op school, en dat zij weten waarvoor zij een beroep op het jongerenwerk kunnen doen (Rijnders et al., 2021).

2.2.1. Bekendheid onder schoolpersoneel

Jongerenwerk is niet automatisch bekend onder het schoolpersoneel. Zo verzucht een mentor bij aanvang van het schooljaar: '*Ik denk dat een heleboel mentoren niet weten dat ze gewoon even op jullie af kunnen stappen*' (school 5). In de onderzochte samenwerkingspraktijken heeft de meerderheid (7 van de 9[3]) in hun eerste actieplannen dan ook ingezet op het vergroten van bekendheid onder schoolpersoneel. In de opstartfase beoogden deze praktijken dat zoveel mogelijk medewerkers de jongerenwerkers leerden kennen, wat hun rol is in school (en daarbuiten) en op welke manier zij een beroep kunnen doen op hun inzet. Ingezette vormen hiervoor waren bijvoorbeeld een presentatie over het jongerenwerk voor schoolpersoneel, deelname aan een teamoverleg, of een berichtje plaatsen in de interne nieuwsbrief. School 9 ervaart dat bekendheid vraagt om doorlopende aandacht:

> *'Gedurende het jaar stromen er ook docenten in. Daarom mogelijkheid creëren voor de jongerenwerkers om zich gedurende het jaar voor te stellen aan de nieuwe docenten. Wie zijn de jongerenwerkers en wat doen zij op school? Dit kan bijvoorbeeld door een briefje op te hangen waar de jongerenwerkers op geïntroduceerd worden of door even kort aan te sluiten bij de teamvergadering als er nieuwe docenten zijn'. Actieplan, school 9)*

Na verloop van tijd worden allerlei initiatieven en materialen ontwikkeld om schoolpersoneel (in het bijzonder mentoren) bekend te maken met de rol die het jongerenwerk kan vervullen in school. Wanneer dankzij deze acties succes hebben, krijgt de samenwerking meer vorm en kunnen de

[3] Voor de toelichting bij de aantallen, zie Methodologische verantwoording

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

samenwerkingspraktijken gaan inzetten op het aanknopen van contacten met het overige schoolpersoneel. Al lopen ze daarbij wel nog aan tegen praktische obstakels, zoals blijkt uit deze ervaring van een jongerenwerker:

> *'Het is wel lastig hoor om te gaan communiceren met de mentoren. Puur praktisch, je hebt geen mailadres en die ga je ook niet krijgen. Dus dat zou je met posters of iets dergelijks moeten doen.' (Jongerenwerker, school 1))*

2.1.2. Bekendheid onder leerlingen

Door de meeste samenwerkingspraktijken (7 van de 9) zijn het voorbije jaar op papier acties geformuleerd gericht op het vergroten van bekendheid van het jongerenwerk onder leerlingen: denk aan voorstelrondjes, brochures met aanbod en herkenbare Bindkracht 10 kleding en materialen. Bij de opstart bleek het echter niet vanzelfsprekend om bekendheid te generen onder de doelgroep omdat het aanbod van het jongerenwerk zelf nog onvoldoende duidelijk voor het voetlicht kon worden gebracht. Dit wordt door de jongerenwerker zelf gezien als obstakel:

> *'Maar het mag best wel meer. We mogen naar de leerlingen toe beter communiceren, in de nieuwsbrief en tijdens rondleidingen enz. De ouders worden hier vaak erg enthousiast van maar wat we als Bindkracht [jongerenwerk] doen is nog wel onduidelijk.' (Jongerenwerker, school 1)*

Op de meeste scholen lijkt de bekendheid onder leerlingen toegenomen aan het einde van het schooljaar. Dit werd gerealiseerd door een introductiepraatje bij de brugklassen, het aansluiten bij lessen of themadagen, het organiseren van aansprekende activiteiten in de school, het dragen van herkenbare kleding van Bindkracht 10 en het verspreiden van dit activiteitenaanbod via posters. Tegelijk worden weinig structurele keuzes gemaakt om het aanbod van het jongerenwerk blijvend onder aandacht te brengen. Weinig scholen hebben afspraken of strategieën op papier die de bekendheid onder leerlingen kunnen helpen vergroten. Tevens is er lang onduidelijkheid over het aanbod van het jongerenwerk. Bekendheid lijkt vaak te ontstaan op basis van overeenkomsten met leerlingen. Leerlingen met een bi-culturele achtergrond en/of islamitische levensbeschouwing vinden schijnbaar makkelijker de weg naar de jongerenwerker met deels dezelfde culturele achtergrond. Voor de leerlingen met minder overeenkomsten blijft de jongerenwerker minder bekend. Zodoende blijven er - door toegenomen problematiek en achterblijvend ondersteuningsaanbod (zie hoofdstuk 1) – heel wat leerlingen verstoken van de diensten van de jongerenwerkers. Dit verklaart mogelijk waarom ook tijdens het derde en laatste contactmoment de geformuleerde acties vaak nog steeds gericht zijn op het vergroten van de bekendheid onder grotere groepen leerlingen. De leerlingen die bereikt worden geven in de interviews aan dat ze met de jongerenwerker in contact gekomen zijn via een introductie in de klas, via een mentor, een docent, of een ouder. Of gewoon omdat men met elkaar een praatje aanging tijdens de pauze: *'Hij zat in aula en hij*

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

begon gezellig een gesprek met me' (Leerling, school 7) Gevraagd naar de reden waarom ze in contact gekomen zijn met de jongerenwerker worden genoemd: een gebrek aan ontmoeting en ontspanning, de wens om een extra vormende bezigheid in/na school, of een conflict thuis of op school.

Partnerschap

Jongerenwerk en school zijn beide aparte voorzieningen die vanuit hun eigen professionaliteit samenwerken in een gezamenlijke aanpak die zich richt op de persoon van de jongere, op school en in de buurt (Sarti et al., 2019). Partnerschap draagt eraan bij dat beide partijen een gedeeld doel hebben en kunnen profiteren van elkaars expertise en ervaring. Hierdoor kunnen jongerenwerk en school elkaar aanvullen (Rijnders et al., 2021). Belangrijke onderdelen die kunnen bijdragen aan partnerschap zijn:

1. een gelijkwaardige werkrelatie en
2. een heldere rol- en taakverdeling.

Met een gelijkwaardige werkrelatie wordt een duurzame werkrelatie bedoeld waarin het jongerenwerk en de school evenveel zeggenschap hebben, elkaars expertise (h)erkennen, en het vertrouwen hebben dat eenieder vanuit de eigen professionaliteit een bijdrage levert aan het gezamenlijke doel van de samenwerking. Een heldere rol- en taakverdeling houdt in dat duidelijk is wat de taken en verantwoordelijkheden zijn van zowel het jongerenwerk als de school en dat beide partijen dit van elkaar weten en ernaar handelen. Dit voorkomt rolverwarring en zo blijft het eigen karakter van het jongerenwerk en de school gewaarborgd (Rijnders et al., 2021).

Op alle onderzochte scholen in Nijmegen zijn er plannen gemaakt om de taken van het jongerenwerk op school te verhelderen en de rol af te bakenen met het overige aanbod op school. In de praktijk botst men echter op te weinig ureninzet om verschil te kunnen maken (zie 2.1. Randvoorwaarden) en een gelijkwaardige samenwerking met het schoolteam op poten te zetten. Maar ook is er nog verlegenheid wie waarin initiatief moet tonen. Dit is mogelijk te wijten aan een gebrek aan inzicht in wat het jongerenwerk te bieden heeft. In sommige scholen staan (foutieve) associaties met jongerenwerk in de weg van gelijkwaardig partnerschap, zoals uit onderstaand voorbeeld blijkt:

> *'Voor sommige scholen is het gewoon helemaal nieuw. Een jongerenwerker wordt gelijk met iemand van de straatcultuur in verband gebracht, dat hoeft helemaal niet zo te zijn.' (Mentor, school 4)*

Van de gelijkwaardigheid die nodig is voor een duurzaam partnerschap is niet overal sprake. Op enkele scholen krijgt het schoolpersoneel wel beter zicht op wie de jongerenwerkers zijn en wat zij doen in de school en is men bereid om meer in te zetten op het uitbreiden en sterker inbedden van de rol van het jongerenwerk op school. Daar zien we een explicitering en uitbreiding van taken en rollen (zoals aansluiten bij voorlichtingen van externe partners) die de indruk geeft dat de werkrelatie gelijkwaardiger wordt en het draagvlak voor en vertrouwen in het jongerenwerk op school groeit. Zoals uit onderstaand citaat blijkt:

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

'Het is letterlijk nadat jullie waren aangesloten bij die training van [naam gespecialiseerde zorgaanbieder], collega's tegen mij zeiden dat we meer moesten doen met die Bindkracht mensen. Het signaal kwam binnen, en ook het besef dat wij een belangrijke schakel zijn. Het kwam echt binnen. Ik denk dat dit in de toekomst ook nog wel echt gaat groeien' (Mentor, school 8)

De wisselende ervaringen met het partnerschap wijzen erop dat er tijd en capaciteit nodig is voordat er binnen scholen een goed en volledig beeld ontstaat van wat de rollen en taken vanuit het jongerenwerk (kunnen) zijn en op welke manier jongerenwerkers van meerwaarde zouden kunnen zijn in de school. Slechts een minderheid van de samenwerkingspraktijken maakt gebruik van de opstartfase om de rol- en taakverdeling te verhelderen. In de meeste scholen wordt pas al doende ondervonden wat voor partnerschap mogelijk is. In de meeste gevallen wordt ook na de startfase nauwelijks gearticuleerd wat het doel is van de samenwerking en duurt het een aantal maanden alvorens het aansluiten van de jongerenwerker bij de overleggen – hoewel formeel afgesproken- vanzelfsprekend wordt gevonden. Het partnerschap is dus zelden vooraf voldoende ingekleurd en vraagt om blijvend gesprek of onderhandeling:

'Ik spreek ook wel eens collega's van andere scholen. Ik merk dat ze hier en daar wel worden tegengewerkt of niet vrij zijn in hun rol.' (Jongerenwerker, school 4)

Een voorbeeld waaruit blijkt dat partnerschap niet vanzelfsprekend is, troffen we aan op school 3, waar volgens de zorgcoördinator sprake was van drugsproblematiek. *'Het ging om een hele groep. Die gingen in hun auto een rondje rijden, ze kwamen er daar weer uit en dan hadden ze het nodige bij zich. Daar waren grote zorgen om.'* De politie wordt ingeschakeld en er wordt een plan opgesteld. Ondertussen wordt hierover niks gedeeld met de jongerenwerker. Rond de tafel met de politie erbij uit de zorgcoördinator daarover haar verbazing: 'Ik heb gezegd, "het lijkt ons handig hier de jongerenwerker bij te betrekken en er werd nadrukkelijk gezegd om dat niet te doen. Zij hadden een actieplan en daar mochten wij niet hun in de wielen gaan zitten."'

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid houdt in dat het jongerenwerk voldoende benaderbaar en goed bereikbaar is voor zowel leerlingen als schoolpersoneel. Een goede toegankelijkheid van het jongerenwerk maakt het mogelijk dat leerlingen en de school het jongerenwerk daadwerkelijk weten te vinden waardoor zij gebruik kunnen maken van het jongerenwerk (Sarti et al., 2019). Ook betekent het dat het jongerenwerk zo is ingebed dat zij, waar nodig, leerlingen en schoolpersoneel kan bereiken (Rijnders et al., 2021). In Nijmegen zijn door

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

bijna alle scholen plannen geformuleerd om de toegankelijkheid van de jongerenwerkers te vergroten, met wisselend succes.

2.2.1.Voldoende aanwezig en benaderbaar

Voldoende aanwezigheid en benaderbaar zijn houdt in dat de omvang en de inzet van jongerenwerkers past bij het doel van de samenwerking tussen jongerenwerk en school, en dat schoolpersoneel en leerlingen ook daadwerkelijk contact kunnen maken met de jongerenwerkers. De omvang en de inzet van jongerenwerkers in school kan afhankelijk zijn van de grootte en uitdagingen van de school. Zo zijn zoals aangestipt bij de randvoorwaarden jongerenwerkers in eerder onderzoek tussen de twee tot vijf dagen per week, één of twee dagdelen aanwezig op scholen en voeren zij verschillende soorten activiteiten uit. Een structurele aanwezigheid en benaderbaarheid van jongerenwerkers is nodig om zowel voor leerlingen als schoolpersoneel voldoende aanwezig en benaderbaar te zijn. Alleen als jongerenwerkers worden ervaren als benaderbaar, kan het contact ontstaan wat nodig is om 'er te zijn' voor leerlingen:

> *'Ja. En ik denk ook, want jongerenwerk is natuurlijk ook gewoon voor het praatje, voor laagdrempelig contact, dat je daar ook veel meer aan toe kan komen, dat het dan niet alleen maar hulpvragen kunnen zijn maar inderdaad door die activiteiten ook veel meer die gezelligheid die ook belangrijk is.' (Docent, school 9)*

Op ongeveer de helft van de onderzochte scholen is gepoogd om meer aanwezig en benaderbaar te zijn. Concreet wilden zij dit bereiken door structuur en voorspelbaarheid te bieden voor zowel leerlingen als schoolpersoneel wat betreft de momenten waarop jongerenwerkers vindbaar en aanspreekbaar zijn. Bijvoorbeeld via het opzetten van vaste inloopspreekuren, het organiseren van wekelijkse laagdrempelige activiteiten, vaste contactmomenten met de leerlingenraad en op vaste momenten rondlopen, zoals tijdens pauzes of dagstart. Waar dit gelukt is, oogt dit waardering:

> *'Jongerenwerk helpt ons hier enorm bij want we kunnen niet alle kinderen bereiken. Daarnaast hebben kinderen ook mensen nodig die niet 'schools' zijn. Daarin kan er een vertrouwensband worden opgebouwd bij [naam jongerenwerker]. Dat is iets wat wij niet bij iedere leerling kunnen.' (Zorgcoördinator, school 1)*

2.2.2. Goed afgestemd team

Een team van goed op de school en op de leerlingen afgestemde jongerenwerkers houdt in dat het team van jongerenwerkers dusdanig is samengesteld dat zij binnen de schoolcontext passen en over de kennis, ervaring en competenties beschikken om afgestemd te raken op de school en de leerlingen. Als er geen match is tussen de schoolpopulatie en het schoolpersoneel enerzijds en wat de jongerenwerker

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

meebrengt aan houding, expertise of ervaring anderzijds, zal de samenwerking daar hinder van ondervinden. en goede match tussen jongerenwerkers onderling, met de leerlingen en met het schoolpersoneel draagt bij aan de toegankelijkheid van het jongerenwerk. Het team van jongerenwerkers kan hierdoor sneller en makkelijker aansluiten op de leefwereld van jongeren, het gedrag van de leerlingpopulatie eerder duiden en daardoor signalen van de leerlingen sneller oppikken en bespreekbaar maken (Sarti et al., 2019b).

De meeste Nijmeegse samenwerkingspraktijken hebben in de periode van onderzoek via de actieplannen niet ingezet om de afstemming met de school te versterken. Daarmee loopt men het risico om langs elkaar heen te werken. Uit eerder onderzoek weten we bijvoorbeeld dat “de persoonlijkheid [van de jongerenwerker] wel moet passen bij het ‘karakter’ van de school en de uitdagingen en kansen die daar liggen (Van Dijk ea., 2022). Dit wordt bevestigd in Nijmegen. Daarnaast is in meerdere scholen de behoefte aan meer vrouwelijke jongerenwerkers onderwerp van gesprek:

> *‘… zou het interessant zijn om naast [naam jongerenwerker] nog een vrouwelijke collega te hebben’ (Bindkracht coördinator, school 2)*

> *‘En elke keer loopt het dus vast op het man-vrouw verschil, waarbij - met alle respect voor jouw goede bedoelingen, daar gaat het niet om - jij de man bent, in dit geval ook, jongens jou dus automatisch anders zullen benaderen, jou andere dingen zullen vertellen, dan wij te horen krijgen.’ (Mentor, school 3)*

Op een van de negen scholen zouden jongens uit Islamitische gezinnen te weinig respect hebben voor vrouwelijke docenten en team. Dit zorgt voor een tweespalt in de school tussen mannen en vrouwen. Mannelijke collega’s hebben niet zoveel problemen met de jongens, maar vrouwelijke collega’s voelen zich ronduit slachtoffer, zo blijkt uit de woorden van deze (vrouwelijke) mentor:

> *‘Ze zijn respectloos naar docenten toe, worden er voortdurend uitgeknikkerd, zetten daar een grote mond over op en vinden dat dan interessant. Ik heb gisteren met beide jongens lang gesproken….Je praat met die kinderen. Het valt niet echt. Het komt ook omdat het ze een bepaalde status geeft, ze zijn met zijn tweeën, het wordt interessant gevonden.’ (Mentor, school 3)*

De jongerenwerker op deze school speelt in bovengeschetste specifieke situatie nauwelijks een rol, en wordt ook slechts mondjesmaat betrokken omdat hij enigszins voorbij lijkt te gaan aan het ervaren gevoel van onveiligheid. Doordat de reactie van de jongerenwerker niet helemaal aansluit op de behoeften vanuit de vrouwelijke teamleden, wordt de jongerenwerker door deze groep docenten als ontoegankelijk ervaren..

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Afstemming

Afstemming tussen jongerenwerk en schoolpersoneel houdt in dat er doorgaande informatie-uitwisseling plaatsvindt op verschillende niveaus waarmee het jongerenwerk en school elkaars werkprocessen versterken. Afstemming draagt er onder andere aan bij dat in een vroegtijdig stadium de benodigde ondersteuning wordt aangeboden en er eerder passende hulp gevonden kan worden. Uit eerder onderzoek weten we dat voldoende afstemming wordt ervaren wanneer er sprake is van: 1) korte communicatielijnen 2) een vast aanspreekpunt vanuit de school, en 3) een betrokken coördinator vanuit het jongerenwerk (Sarti et al., 2019b).Voldoende afstemmen betekent ook dat men waakt voor te veel afstemmen. Daartoe helpen afspraken over welke informatie gedeeld wordt en welke informatie beter tussen jongerenwerker en leerling blijft. Op scholen 1, 7 en 8 geven leerlingen bijvoorbeeld aan dat ze het juist prettig vinden dat niet alles wat ze met de jongerenwerker delen meteen in de lerarenkamer rondgaat of op straat ligt.

2.3.1. Korte communicatielijnen

Voor het versterken van de afstemming is het ten eerste van belang om korte communicatielijnen te onderhouden zodat jongerenwerkers en schoolpersoneel informatie met elkaar kunnen delen. Dit kan zowel tijdens formele als informele overlegmomenten (Sarti et al., 2019b). De meeste scholen zijn zich bij aanvang bewust dat vlotte afstemming een belangrijke factor is om de doelen te kunnen bereiken. Zij hebben in de opstartfase ingezet op het creëren en benutten van korte communicatielijnen binnen school, tussen jongerenwerk en de zorgcoördinator of het Zorg Advies Team (ZAT) en mentoren door meermaals contact te leggen en informatie te delen waarvan kon worden verondersteld dat die interessant was voor de collega's van de aanwezige zorgstructuur. Bijna alle scholen beogen deze korte lijnen te realiseren door in te zetten op het incidenteel (schriftelijk) delen van signalen, bieden van terugkoppelingen en updates, en/of het incidenteel afstemmen van handelen. Deze afstemming is nog zelden ingebed in doorlopende structuren en afspraken. Enkele scholen weten hier stappen in vooruit te zetten. We zien dat het in kleine scholen minder tijd kost om de informele omgang beter te regelen. Onderstaand citaat suggereert dat dit komt omdat de zorgstructuur op deze scholen minder ingewikkeld en toegankelijker is om bij aan te haken.

> *'Ik heb laatst in gesprek gezeten met een zorgpartner van ons, en die zegt: wat me hier opvalt is dat jullie de naam kennen van iedereen die binnenkomt en van zorg meewerkt. Jullie werken samen met die zorgmedewerker, kijken naar het kind, en vragen om de expertise van degene die je invliegt, en dat ga je samen doen. Ik denk dat het daarin zit' (Directie, school 4)*

De meeste samenwerkingspraktijken zetten dus in op het incidenteel vormgeven van overleggen tussen ZAT en jongerenwerk. Enkele scholen laten jongerenwerkers incidenteel aansluiten bij de structurele

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

overleggen met het ZAT. Ook enkele grotere scholen laten op dit vlak een positieve ontwikkeling zien, dus omvang is niet alles bepalend hierin:

> *'De afstemming [met ZAT] is wekelijks, altijd op donderdag. Daarin weten we elkaar goed te bereiken, dus dat is fijn, dat we daarvoor een vast moment hebben. Er is minder ruis tot geen ruis, als ik het zo mag zeggen, voor mijn gevoel. Je ziet nu wel dat alles stabieler is, minder chaos.' (Jongerenwerker, school 7)*

Op een drietal scholen wordt er tijdens het onderzoek steeds beter onderling afgestemd, met in de eerste plaats het ZAT en de mentoren. Er is sprake van meer onderlinge communicatie, directe lijnen en vaste overlegmomenten. Op scholen 4, 7 en 9 worden trends en ontwikkelingen onder (groepen) leerlingen veelvuldig gedeeld via bijvoorbeeld een nieuwsbrief of halfjaarlijks overleg met het team. Naast (vaste) deelname van het jongerenwerk aan formele overlegvormen in school, worden de korte communicatielijnen vooral vormgegeven via gesprekjes in de wandelgang/lerarenkamer van de school met voornamelijk mentoren en docenten. Ook wordt hier en daar gebruik gemaakt van zelfgemaakte instrumenten om de informatiedeling te bevorderen, bijvoorbeeld het inzetten van een formulier/protocol om de samenwerking tussen mentoren en jongerenwerker, vaak met de zorgcoördinator als tussenpersoon, meer te stroomlijnen. Op andere scholen blijft het een zoeken naar kortere lijnen, duidelijkere relaties en processen, en natuurlijker, informeel contact. Men geeft aan dat er beter afgestemd zou kunnen worden en sneller gehandeld als het jongerenwerk vaker aanwezig zou kunnen zijn op school.

2.3.2. Vast aanspreekpunt vanuit school en betrokken coördinator vanuit het jongerenwerk

Het vaste aanspreekpunt is een centraal aanspreekpunt voor het jongerenwerk die het mandaat heeft om het jongerenwerk binnen school te faciliteren. Deze werkt vaak als zorgcoördinator, MT-lid of mentor en onderhoudt contact met de jongerenwerkers, draagt vanuit school de verantwoordelijkheid over de informatiewisseling met en tussen het schoolpersoneel en vormt hiermee de verbinding tussen de school en het jongerenwerk (Rijnders et al., 2021). Deze rol was bij aanvang niet op alle scholen even goed belegd.

> *'Ja, het contact is een beetje rommelig geweest en het is dan best lastig om te bedenken: oké, waar moet ik dan zijn en bij wie? En hoe weet ik bijvoorbeeld wie jij bent of wanneer jij komt? Dat is dus nog wel een aandachtspuntje.' (Jongerenwerker, school 8).*

De meeste samenwerkingspraktijken hebben niet concreet ingezet op het zorgen voor een vast aanspreekpunt vanuit school en een betrokken coördinator vanuit het jongerenwerk. Mogelijk is de reden

dat er vanuit het samenwerkingsverband hier bij de start van jongerenwerk op school aanspreekpunten voor zijn aangesteld.

Samengevat:

Afgaande op de informatie uit de actieplannen en de groepsinterviews kan gesteld worden dat de implementatie van het jongerenwerk op de meeste scholen als een flinke uitdaging is ervaren. Zo zijn op zowat alle scholen de randvoorwaarden slechts gedeeltelijk vervuld, en is meestal wel in gezamenlijkheid, maar met wisselend resultaat aan de werkzame elementen gewerkt. Zoals in onderstaande tabel samengebald:

Randvoorwaarde	**Implementatie in Nijmeegse scholen**
Financiering	Middelen voor 1 jaar toegezegd Gelimiteerde inzet van uren.
Draagvlak	Weinig expliciete afstemming en overeenstemming over wat het initiatief de school kan brengen
Facilitering	Wel plannen, maar beperkte realisatie om jongerenwerk in school te accommoderen en te integreren

Werkzaam element	**Implementatie in Nijmeegse scholen**
Bekendheid	De bekendheid onder schoolpersoneel is voornamelijk bij zorgteam en individuele mentoren De bekendheid onder leerlingen neemt langzaam toe
Partnerschap	Gelijkwaardige werkrelatie is niet overal vanzelfsprekend Heldere rol- taakverdeling blijft even uit en/of wordt niet in de praktijk gerealiseerd
Toegankelijkheid	Niet alle jongerenwerkers zijn goed op de behoeften van de school en leerlingen afgestemd Jongerenwerkers proberen meer aanwezig en benaderbaar te zijn
Afstemming	Vooral met het zorgteam is sprake van tweerichtingsverkeer

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

	Soms mist de jongerenwerker een vast aanspreekpunt vanuit de school

Tabel 2. Aangetroffen randvoorwaarden en werkzame elementen in de samenwerking op Nijmeegse scholen

3. Meerwaarde

In het voorgaande hoofdstuk beschreven we de implementatie van het jongerenwerk in negen VO-scholen in Nijmegen. Een goede implementatie van jongerenwerk op school is een noodzakelijke voorwaarde voor het bereiken van de doelen van jongerenwerk op school. In dit tweede deel van de bevindingen beschrijven we de meerwaarde die het jongerenwerk in de negen VO-scholen heeft weten te realiseren: hoe levert het jongerenwerk in 10 VO-scholen in Nijmegen, gezien vanuit verschillende betrokkenen bij de samenwerking, meerwaarde op voor de scholen?

In eerder onderzoek is de meerwaarde van jongerenwerk op school onderzocht aan de hand van vier functies (zie Figuur 1): 1) vroegsignalering 2) het ondersteunen van leerlingen 3) het ondersteunen van schoolpersoneel en 4) samenwerking tussen professionals in en om school:

1) Onder vroegsignalering verstaan wij het in een vroegtijdig stadium (voordat problemen groot worden en escaleren) signaleren van wensen, behoeften, problemen en capaciteiten van individuen en groepen (Sonneveld et al., 2013).
2) Jongerenwerkers ondersteunen leerlingen bij hun ontwikkeling en participatie op school en in de samenleving.
3) Jongerenwerkers kunnen schoolpersoneel ondersteunen door tijd en aandacht te geven aan hun vragen over zaken die op en rond school spelen, en door expertise en kennis met hen te delen over (de leefwereld van) leerlingen. Dit kan door voorlichtingen, trainingen en advies te geven aan schoolpersoneel.
4) Jongerenwerk op school kan bijdragen aan het versterken van de samenwerking tussen school, zorg en veiligheid. Daarnaast kan een verbinding worden gelegd tussen de school, de online leefomgeving, en de wijk waar leerlingen wonen en de daarin aanwezige organisaties (jongerenwerk, vrijetijdsbesteding, gezin en informele netwerk van leerlingen in de wijk).

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 vatten we de doelen van het jongerenwerk samen als: ontwikkeling leerlingen, veilig pedagogisch klimaat, en voorkomen schooluitval (rechts in de figuur weergegeven).

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Figuur 1. Functies en doelen van het jongerenwerk op school (Van Dijk ea., 2022)

Voor de helderheid van deze rapportage hebben we de scholen ingedeeld in drie categorieën: 1. meerwaarde beperkt, 2. meerwaarde aanzienlijk, 3. meerwaarde groot. De categorieën tellen allemaal toevallig 3 scholen en lopen geclusterd op in gerapporteerde meerwaarde. We belichten telkens de gerapporteerde meerwaarde op de vier functies (midden van de figuur) door de ogen van zoveel mogelijk betrokkenen, gevolgd door de problematiek of aanleiding om het jongerenwerk in school te brengen, de gebeurtenissen die een effect hebben gehad op de gemeenschap van de school en hoe het jongerenwerk hiermee om is gesprongen. Tot slot wordt gekeken naar de bijdrage aan de einddoelen van het jongerenwerk.

3.1 Categorie 1: meerwaarde beperkt

De drie scholen in deze eerste categorie geven te kennen dat er slechts beperkt gesignaleerd wordt omdat de problemen te groot zijn, dat slechts kleine aantallen leerlingen ondersteund worden omdat er te

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

weinig tijd is, dat docenten zich zelden ondersteund voelen door de jongerenwerker omdat het te onduidelijk is wat zij eraan hebben, en de verbinding met belangrijke partners binnen en buiten de school grotendeels ontbreekt, omdat de jongerenwerker zelden ook in de wijk van de school actief is. Terwijl het schoolpersoneel en de jongerenwerkers zelf aangeven dat er veel ruimte voor verbetering ligt, ervoeren de leerlingen die we spraken op deze scholen wel degelijk al meerwaarde, zoals blijkt uit deze casus in school 1:

> Een leerling is van haar vorige school afgepest en wordt nog steeds ge-exposed met een nepfoto die in de hele regio Nijmegen verspreid is door leeftijdsgenoten. De politie is ingeseind. In haar nieuwe school is deze leerling opgevangen door de jongerenwerker. “Die kan de foto niet tegenhouden, maar mij wel ondersteunen.” Zij vertrouwt de jongerenwerker hierin omdat zij goed geluisterd heeft en omdat de jongerenwerker zelf jong is. Dankzij deze extra aandacht kan zij nu beter praten over wat haar overkomt, “zodat het me minder in de weg zit”

De scholen in deze eerste categorie zijn divers qua omvang en type onderwijs. We vinden een kleinere en twee grotere scholen terug, van vmbo tot vwo. In deze scholen lijkt de problematiek onder jongeren die is ontstaan in covid-tijd nu naar boven te komen: respondenten (zowel leerlingen als personeel) melden een toename van somberheid, ervaren prestatiedruk, terugtrekking, motivatieproblemen en moeite met het accepteren van regels en gezag. Tevens speelt er volgens de respondenten nog veel verborgen problematiek zoals eenzaamheid en problemen met de mentale gezondheid. Deze scholen hebben bovendien te maken met onzekere perspectieven, zoals verhuizing van de school, en kennen veranderingen in het partnerschap zoals wisseling van de jongerenwerker. Of er leven uiteenlopende verwachtingen die een goed werkend partnerschap in de weg staan. Zoals in het voorbeeld van school 1 hieronder waarin duidelijk wordt hoe ingewikkeld het kan zijn om een ontwikkelingsgericht aanbod van het jongerenwerk tot zijn recht te laten komen in een schoolcultuur die vooral gebruik maakt van sancties en straffen om de veiligheid van de leerlingen te waarborgen. In onze eigen woorden:

> Een school geeft aan een flinke stijging te kennen van leerlingen die uit de klas gestuurd worden. Leerlingen zouden opstandig zijn, onveilige situaties veroorzaken, en daar ook deels toe worden aangezet door hun ouders. Daarop wordt besloten om veel meer nadruk te leggen op sancties. Er wordt onder andere een ‘strafjuf’ aangesteld. Ondertussen is het jongerenwerk net begonnen op deze school, maar blijft het lang onduidelijk wat er van deze professional wordt verwacht. Welke rol mag worden opgepakt in deze uitdaging? Uitwisseling over het mogelijke aanbod wordt beperkt tot vijf minuutjes tijdens het mentoroverleg. Met als gevolg dat de jongerenwerker zoekende blijft en er nauwelijks een beroep gedaan wordt op wat er vanuit Bindkracht 10 wordt aangeboden.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Wat de scholen in deze categorie met beperkte gerapporteerde meerwaarde gemeen hebben zijn: wederzijds niet of onvoldoende uitgesproken verwachtingen over wat men precies te bieden heeft (partnerschap). Wanneer het concretiseren van verwachtingen te lang duurt, of explicitering uitblijft, is de kans groot dat jongerenwerkers gaan twijfelen aan hun toegevoegde waarde op school en dat scholen dit beeld bevestigd zien. In scholen waar de jongerenwerker nog beperkte ervaring en opleiding meebrengt, leidt dit tot terugtrekking en afwachting, terwijl de kracht van jongerenwerk juist zit in het proactief hands-on bedenken, ontwerpen en aanbieden van programma's. Dit wordt nog eens bemoeilijkt door wisseling van personeel. De aansluiting met de leerlingen lijkt nog te beperkt om relevante uitingen (zowel offline als online) op te pikken en individuele gesprekjes aan te kunnen gaan waar dat nodig is. Daardoor blijft de optie beperkt om meer jongeren te kunnen stimuleren en ondersteunen om met hun wensen, behoeften en/of problemen aan de slag te gaan. Ook wordt er nog te beperkt doorverwezen naar andere partijen die passende zorg of ondersteuning kunnen bieden. De jongerenwerker slaagt er slechts in beperkte mate in om zijn of haar aanwezigheid in de andere leefwerelden van leerlingen (online, wijk, thuis, soms ook de basisschool) te gelde te maken voor de school. Men krijgt de indruk dat dit scholen zijn die al hoog in of boven hun personele capaciteit functioneren, en dat er geen tijd is of wordt benut om het jongerenwerk beter te integreren. De docenten hebben het al te druk, waardoor de aansluiting met het jongerenwerk heel lastig gerealiseerd wordt. En een strategie om deze impasse te doorbreken blijft voorlopig uit. Wat de doelen van jongerenwerk op school betreft, zijn op deze scholen slechts geringe aanwijzingen gevonden dat jongerenwerkers bijdragen aan de ontwikkeling van leerlingen, een positieve invloed hebben op het pedagogische klimaat, of zouden helpen om schooluitval tegen te gaan.

3.2 Categorie 2: meerwaarde aanzienlijk

Op drie andere scholen wordt de toegevoegde waarde van jongerenwerk op school steeds meer ervaren. In de eerste plaats onder de leerlingen, maar ook in zekere mate onder het overige schoolpersoneel, al wordt nog nauwelijks ervaren dat jongerenwerkers er ook zijn om docenten te steunen. Wat de functie signaleren betreft, wordt geïnvesteerd in de aansluiting met de leerlingen om relevante uitingen (zowel offline als online) op te pikken en individuele gesprekjes aan te kunnen gaan waar dat nodig is. Een duurzame signaleringsstructuur waar de jongerenwerker dele van uitmaakt ontbreekt nog grotendeels. De verbinding met belangrijke partners binnen en buiten de school wordt betracht, maar levert nog niet veel meerwaarde op. Ook hier ervaren de leerlingen die we spraken op enkele van deze scholen wel degelijk al meerwaarde, zoals blijkt uit dit relaas van een leerling in school 8, deels in onze woorden:

> Een leerling had naar eigen zeggen flinke problemen op school: veroorzaakte veel ruzies en had geen concentratie. Thuis ging het niet goed door de scheiding van zijn ouders. Er werd ook veel ruzie gemaakt met docenten. Via zijn mentor komt hij in contact met het jongerenwerk. "Ze gingen veel met me praten en veel luisteren. Ze breken je verhaal niet af. Ze luisteren tot je klaar bent." Door die gesprekken is de

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

leerling zich positiever gaan opstellen en heeft hij een warme doorverwijzing naar een psycholoog gekregen.

Categorie 2 is even divers qua omvang en type onderwijs als categorie 1. Ook hier kleinere en grote scholen, zowel vmbo als havo-vwo. Deze scholen lijken minder overweldigd door de problematiek onder jongeren die is ontstaan in covid-tijd en nu naar boven komt. Ook hier zien respondenten dat de motivatieproblemen onder leerlingen meer aandacht vragen dan voorheen, maar heftige persoonlijke problematiek lijkt minder aanwezig. Tegelijkertijd groeit het draagvlak voor het jongerenwerk op school gestaag. We zien dat de jongerenwerkers bij deze samenwerkingspraktijken leerlingen ondersteunen op zowel individueel niveau als in groepsverband. Maar men ervaart wel een spanning tussen deze taken. Er is consensus dat de tijd ontbreekt om allebei goed te kunnen doen. Jongerenwerkers tonen creativiteit en flexibiliteit om toch de uren te kunnen maken die ze nodig achten. De jongerenwerker weet nog niet altijd wat van de school verwacht wordt. Aan de ene kant is er veel bereidheid, aan de andere kant een gedwongen afwachtende houding, die in de hand wordt gewerkt door te weinig kaders. Wanneer er vanuit de school verwachtingen naar het jongerenwerk worden uitgesproken, gaat dit soms niet veel verder dan ‘doe wat leuks en wees zichtbaar.’ Toch lijkt het erop dat deze eenvoudige instructie de jongerenwerker behoorlijk in staat stelt om door te dringen tot wat er speelt onder leerlingen. Signalen van en naar het zorgteam worden beter opgepikt en belegd. Er rest dan wel weinig tijd om ook nog ondersteuning te kunnen bieden aan de mentoren. Voor deze scholen bleek een jaar te kort om vanuit de mentoren te verwachten dat ze zelf contact opnemen met de jongerenwerker wanneer zich een behoefte of mogelijkheid aandient. De samenwerking is dus gegroeid maar extra inspanningen zijn nodig om deze verder te verzilveren. Dit blijkt ook uit onderstaand voorbeeld, waar met name de afstemming met conciërges wat extra voeten in de aarde had:

Op School 7 werd geconstateerd dat de conciërges een moeilijke groep was voor de jongerenwerker om mee te schakelen. Er was onwil om contact te maken mede-omdat de conciërges zich repressiever opstelden tegen de leerlingen, daar waar de jongerenwerkers meer nadruk leggen op ontwikkeling. Daarnaast was het contact met de leraren ook niet altijd even productief en kwamen ze niet opdagen bij speciaal georganiseerde trainingsdagen. De zorgcoördinator heeft toen met steun van de directie de conciërges toch weten te betrekken en via een proces van trainingen en goed voorstellen van de jongerenwerker is er wel een bescheiden verandering zichtbaar aan het eind van het schooljaar. Conciërges betrekken nu sinds kort uit zichzelf de jongerenwerker en weten ook waar die voor is.

Wat de scholen in deze categorie met aanzienlijk gerapporteerde meerwaarde gemeen hebben zijn: wederzijds uitgesproken verwachtingen over wat men precies te bieden heeft. En ondanks de beperkte tijd concrete plannen om met die verwachtingen aan de slag te gaan. Hierdoor wordt de toegevoegde

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

waarde van jongerenwerk op school steeds meer ervaren. In de eerste plaats onder de leerlingen, maar ook in toenemende mate onder het overige schoolpersoneel. Wat de functie signaleren betreft wordt geïnvesteerd in de aansluiting met de leerlingen om relevante uitingen (zowel offline als online) op te pikken en individuele gesprekjes aan te kunnen gaan waar dat nodig is. Het gevolg is dat enerzijds toenemende aantallen leerlingen bereikt worden en de verbinding met belangrijke partners binnen en buiten de school betracht wordt, maar dat anderzijds docenten zich zelden ondersteund voelen door de jongerenwerker en een duurzame signaleringsstructuur grotendeels ontbreekt. Ondanks de geformuleerde plannen wordt nog beperkt doorverwezen naar andere partijen die passende zorg of ondersteuning kunnen bieden. Ook slaagt de jongerenwerker er nog niet optimaal in om zijn of haar aanwezigheid in de andere leefwerelden van leerlingen (online, wijk, thuis, soms ook de basisschool) te gelde te maken voor de school. Jongerenwerkers spelen nog een beperkte rol als tussenpersoon of bemiddelaar tussen leerlingen en docenten of tussen schoolpersoneel en ouders. Bijvoorbeeld wanneer leerlingen zich hebben misdragen tijdens de les en op gesprek moeten komen bij de mentor of wanneer docenten ouders niet te pakken krijgen voor leerlingbesprekingen. Niettemin krijgt men de indruk dat dit scholen zijn die ondanks hun capaciteitslimieten er toch in slagen om de meerwaarde van het jongerenwerk op school grotendeels te benutten. Wat de doelen van jongerenwerk op school betreft, zijn op deze scholen wel degelijk aanwijzingen gevonden dat jongerenwerkers bijdragen aan de ontwikkeling van leerlingen, ook een toenemende positieve invloed hebben op het pedagogische klimaat van de school, en daarmee mogelijk helpen schooluitval tegen te gaan.

3.3 Categorie 3: meerwaarde groot

Op deze scholen worden regelmatig signalen opgepikt en indien nodig gedeeld middels een duurzame signaleringsstructuur. Jongerenwerkers bieden leerlingen ondersteuning door op een laagdrempelige manier benaderbaar te zijn en zelf leerlingen op een laagdrempelige manier aan te spreken in pauzes en op plekken waar veel leerlingen zich verzamelen. Dit doen zij door veel op en buiten school met hen in contact te treden. Tevens is er een zeer goede verstandhouding met het zorgteam, en dit straalt positief af op het draagvlak voor het jongerenwerk onder het overige schoolpersoneel. Doordat de jongerenwerkers zich in de leefwerelden van leerlingen begeven (thuis, school, de wijk, online), versterken ze de verbinding tussen actoren in en om de school. De interviews met leerlingen uit deze scholen laten over de hele lijn meerwaarde laten zien. De leerlingen op school 4 zeggen bijvoorbeeld:

> *-'Als er wat was, kon ik hem altijd bellen. Hierdoor ben ik er 20 keer beter uitgekomen, en zijn mijn prestaties beter dan toen.'*
> *-'Wij willen 100% dat de jongerenwerker blijft' (Leerlingen, school 4)*

De geluiden uit de leerlinginterviews zijn opvallend positief. Dankzij de tussenkomst met de jongerenwerker gaat het naar eigen zeggen op alle scholen beter: ze laten minder absenties optekenen,

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

tonen meer beheersing, halen betere cijfers, gaan minder gebukt onder stress.[4] Deze derde en laatste categorie betreft voornamelijk kleinere scholen, met een divers aanbod wat type onderwijs betreft: onder andere een kleine vmbo school, een school voor speciaal onderwijs en een school met internationale schakelklassen. Al deze scholen hebben een wat specifiekere leerlingenpopulatie zoals nieuwkomers en leerlingen met meervoudige complexe ondersteuningsbehoeften. De gerapporteerde meerwaarde hangt dus niet samen met de zwaarte van problematiek onder de leerlingen. Ook deze scholen krijgen te maken met problematieken en ondersteuningsbehoeften onder leerlingen die sinds corona zijn toegenomen. In deze scholen heeft het zorgteam al een gerijpte manier van werken, met gevestigde structuren, procedures en afspraken met het overige schoolpersoneel om vroegtijdig bepaalde noden te signaleren en door te zetten naar de juiste collega's. Het jongerenwerk hoeft daar eigenlijk enkel bij aan te sluiten. Deze duidelijke inbedding biedt een voorspelbaarheid en een focus waar de jongerenwerker goed in lijkt te gedijen. Waar in de meeste andere scholen de duur van een schooljaar te kort bleek om overtuigende meerwaarde te laten zien op de verschillende functies van het jongerenwerk op school, lukt het hier wel om binnen relatief korte tijd een partnerschap uit de grond te stampen. Dit zijn de scholen waar de zorgcoördinator en het jongerenwerk elke week overleg plegen. Waar het zorgteam zich expliciet opstelt als gelijkwaardige collega's zodat een nieuwe jongerenwerker meteen op de hoogte wordt gebracht van het reilen en zeilen middels documentatie die het *onboarden* (aanhaken) faciliteert. Zoals blijkt uit onderstaande werkwijze

> *'Dit zijn de formulieren die ik aan de mentoren uitdeel' Als er iets in staat voor [naam jongerenwerker] deel ik dat met hem' (Zorgcoördinator, school 9)*

Wanneer dit partnerschap goed staat en de afstemming regelmatig is, kunnen de jongerenwerkers daarnaast nog voldoende leuke/dingen doen. Zoals het voetbaltornooi voor scholieren 'de Bindkrachtcup' dat de leerlingen de nodige ontspanning en ontmoeting biedt, en de jongerenwerker in staat stelt een band op te bouwen om leerlingen beter te leren kennen en ondersteunen. In onderstaand voorbeeld is de samenwerking zo hecht dat de jongerenwerker het vertrouwen krijgt om stagiaires van de jongerenwerkorganisatie mee naar school te nemen en ze daar te begeleiden. De zorgcoördinator zegt daarover:

> *'Je loopt hier gewoon binnen. Je bent onderdeel van de school. Leerlingen weten je te vinden. Jij weet leerlingen te vinden, samen met je stagiaires. Wat ik goed vind is dat het hierdoor veel zichtbaarder wordt voor de leerlingen.' (Zorgcoördinator, school 2)*

[4] Voor meer informatie, zie hoofdstuk methodologische verantwoording

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

De jongerenwerkers op deze scholen slagen erin het schoolpersoneel aan te vullen met hun kennis en kunde vanuit hun eigen professionaliteit. Zo ondersteunen zij mentoren in het bereiken en begeleiden van leerlingen met een belevingswereld of achtergrond die verder van ze af ligt, als een vraagbaak voor docenten. Jongerenwerkers ondersteunen schoolpersoneel door bijvoorbeeld gastlessen te organiseren en bij te wonen in mentorklassen. Soms zijn er mentoren die niet precies weten hoe om te gaan met een bepaalde sfeer of situatie in de klas. Hierbij kan de jongerenwerker helpen en handelingsverlegenheid wegnemen. Eenvoudige formulieren stellen mentoren in staat om vragen en bezorgdheden bij de zorgcoördinator neer te leggen en aan te geven of de jongerenwerker hier wellicht iets in zou kunnen betekenen. Vervolgens kijkt de jongerenwerker waar een aanbod tegemoet komt aan de vraag en worden verbindingen gemaakt met partners binnen en buiten de school. Wat de doelen van jongerenwerk op school betreft, zijn op deze scholen duidelijke aanwijzingen gevonden dat jongerenwerkers er bijdragen aan de ontwikkeling van leerlingen, ook een positieve invloed hebben op het pedagogische klimaat van de school, en wel degelijk via hun acties helpen om schooluitval tegen te gaan (De Baat ea., 2014; Rijksoverheid, 2022).

4. Versterken

Via waarderend onderzoek is een antwoord gezocht op vragen naar implementatie, doelrealisatie en de mogelijkheden tot versterking van jongerenwerk op school in negen Nijmeegse samenwerkingspraktijken. Hieronder bespreken we welke mogelijkheden ter versterking naar voor zijn gekomen uit het onderzoek en sluiten af met aanbevelingen naar elk van de samenwerkingspartners. Versterken is in de analyse opgevat als handelingen, acties of intenties die van positieve invloed worden geacht te zijn op de samenwerkingspraktijk van jongerenwerk op school. Uit de reacties in de actieplannen, groepsinterviews, leerlinginterviews en achtergrondinformatie scholen springen twee zaken in het oog die van invloed zijn op hoe het jongerenwerk op school in Nijmegen zich heeft ontwikkeld en hoe het verder versterkt kan worden: Meer uren en meer benutten van pedagogische driehoek.

4.1 Mogelijkheden ter versterking

Meer uren

Uit de antwoorden blijkt dat volgens het merendeel van de respondenten een cruciale randvoorwaarde onvervuld is: namelijk voldoende inzet vanuit het jongerenwerk om het potentieel ervan ten volle te kunnen benutten. De eerste strategie voor versterking is dan ook het in orde brengen van deze randvoorwaarde. Zolang er gewerkt moet worden met de onvervulde randvoorwaarde van inzet is het

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

zaak om scherpe keuzes te maken waardoor de beperkingen zo weinig mogelijk ten koste gaan van de werkzaamheid. Een zorgcoördinator benoemt dit op haar school als volgt:

> *'Ik denk dat voor [onze school] meer de behoefte zit in het ondersteunen dan in ook echt problemen of casussen oppakken. Wat ik net al zei: wij hebben zelf die expertise in huis. Het zit hem juist in het voortraject, in het signaleren van de leerlingen die in eerste instantie de drempel te hoog vinden om in gesprek te gaan met een mentor, docent of met het zorgteam. Ik denk dat daar een hele mooie rol voor [naam jongerenwerker] is weggelegd om zich vooral daarop te focussen (Zorgcoördinator, school 7)*

We hebben daarnaast gezien hoe op een aantal scholen creatief en innovatief gebruik wordt gemaakt van de beperkte mogelijkheden. Enige versterking valt dan ook te verwachten wanneer scholen jongerenwerkers op de juiste momenten kunnen inschakelen zodat zij hun initiatieven ten volle kunnen benutten. Zoals het concrete voorbeeld van 'meegaan op schooluitje' laat zien:

> *'En zo'n uitje naar Parijs natuurlijk, de kers op de taart. Uit mijn ervaring als jongerenwerker weet ik ook dat je in die drie dagen dat je met die groep weg bent meer bereikt dan met een heel jaar aan activiteiten. Dat is interactief en zo goed, dat is buiten dat het superleuk is om mee te gaan, win je daar gewoon zoveel credits bij de jongeren, de leerlingen in ieder geval. Ik zal het altijd toejuichen om als collega's ook die ruimte te pakken.' (Jongerenwerker, school 4)*

De jongerenwerker had formeel niet echt ruimte om hier helemaal bij aanwezig te zijn. Maar waar een wil is, is een weg. De betreffende werker heeft in overleg met school zijn uren bij elkaar ingezet en is daarna een aantal weken niet geweest (ivm met eigen vakantie, die niet binnen de schoolvakantie was). Daardoor kon hij drie aaneengesloten dagen aanwezig zijn. Drie dagen waarin hij schijnbaar meer heeft kunnen bereiken dan het versnipperde aanbod wat volgens de formele kaders in vier uur per week verwacht werd. Andere voorbeelden van omgaan met de schaarste vonden we terug in het betrekken van Bindkracht-stagiaires voor uitvoerende klussen op school.

> *Ja, ik droom nog verder, dan hebben wij een gedifferentieerd programma aan activiteiten en loopt [naam jongerenwerker] hier niet 1 maar 2 dagen in de week rond en is er een stagiaire die altijd beschikbaar is om met verschillende groepjes aan de slag te gaan. (Bindkracht coördinator, school 2)*

Ook dit kan een manier zijn om wat extra uren te creëren zolang bovengenoemde randvoorwaarde niet op orde is. Tegelijk vragen stagiaires om voldoende begeleiding en daar is ook weer tijd voor nodig. De genoemde ingrepen creëren dus zelf nieuwe nadelen. Het is niet uit te sluiten dat ondanks deze tijdelijke oplossingen op een gegeven moment de rek eruit gaat als er geen structurele verbetering (meer ureninzet) wordt mogelijk gemaakt. In meerdere interviews werd de hoop uitgesproken dat dit onderzoek deze situatie onder de aandacht zou brengen en de hierdoor veroorzaakte problemen zou helpen aankaarten en oplossen.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

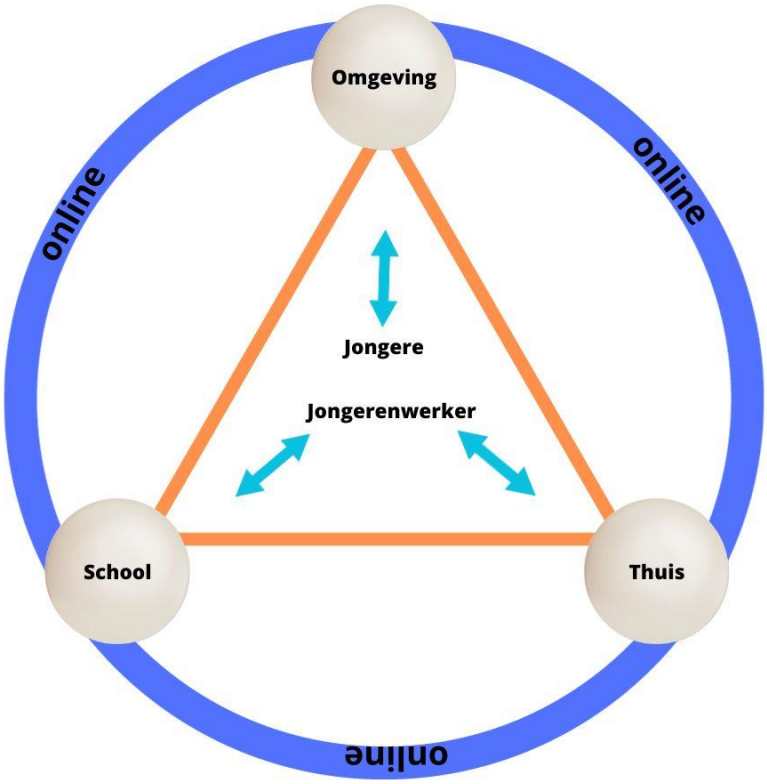
Meer benutten van pedagogische driehoek

De samenwerkingspraktijk van jongerenwerk op school past binnen de zogenaamde ecologische opvoedingstheorie van de pedagogische wijk: school, thuis en straat/online vormen een driehoek waar verschillende levensdomeinen elkaar raken maar waar professionals nog te vaak naast elkaar werken. Jongerenwerkers zijn dan een spil in deze lokale pedagogische coalities: gezaghebbende gemeenschappen waar meerdere volwassenen zich betrokken voelen bij de ontwikkeling van jeugdigen en die coherent zijn in hun visie daarop (De Winter, 2012; Sieckelinck & Kaulingfreks, 2021).
Uit eerder onderzoek (Koetsenruijter ea., 2023) blijkt: Investeren in samenwerking met partners uit de wijk, met aanbieders van allerlei (meer gespecialiseerd) aanbod in en om de school, maar ook tussen het jongerenwerk op school en het jongerenwerk buiten school draagt ertoe bij dat:

- signalen (nog) sneller en frequenter gedeeld worden, dat de signalen bij de juiste personen terecht komen, en dat er vroegtijdig ingegrepen kan worden.
- leerlingen (nog) minder snel uit het oog verloren worden en de ondersteuning aan leerlingen (nog) beter wordt afgestemd
- jongerenwerkers (nog) beter op de hoogte zijn van de behoeften aan ondersteuning van schoolpersoneel en schoolpersoneel beter kunnen ondersteunen en aanvullen vanuit hun expertise.
- jongerenwerkers informatie (nog) beter met elkaar kunnen delen en elkaar (nog) beter kunnen aanvullen in hun samenwerking.

Wanneer er sprake is van domeinverbindende kracht onder jongerenwerkers, hebben zij zicht op meerdere leefwerelden van jongeren en hiertussen verbindingen kunnen maken, waarmee zij een pedagogische mismatch kunnen voorkomen (El Hadioui, 2011)

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Figuur 2 De pedagogische driehoek van het jongerenwerk

De meerwaarde van het jongerenwerk op school neemt toe als het efficiënt gebruik weet te maken van zijn inbedding in verschillende leefwerelden. Dan helpt het als de jongerenwerker op school ook goed bekend is met de wijk, de families van de leerlingen, de sportclubs en de online leefwereld van de leerlingen. Waar de jongerenwerker op de school ook uit de wijk van de school komt, zien scholen dat er beter kan worden ingespeeld op situaties. We zien dit ook op meerdere Nijmeegse scholen terug:

> *'Als er iets buiten school speelt kan ik daar ook op inzetten. Vanuit school pik ik signalen op en ga buiten op school verder. Maar ook als ik weet dat een jongere niet goed in zijn vel zit ga ik daar mee aan de haal 1-op-1 en zorgen dat hij de dag goed doorkomt (Jongerenwerker, school 4)*

> *'Ik zou wel meer willen weten - dat is volgens mij de vorige keer ook gezegd - over wat Bindkracht 10 allemaal nog meer doet. Ik heb ooit een foldertje gekregen over ouder-informatieavonden over opvoeding, of zo. Het zou heel fijn zijn dat mentoren dat ook weten. Dus Bindkracht 10 is niet alleen hier op school, Bindkracht 10 doet natuurlijk veel meer in de wijken. En ik weet nog wel toen we die folders hadden, ik heb toen rondgemaild, en daar gingen echt wel*

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

mentoren op aanslaan om dat terug te geven in hun oudergesprekken. Dus daar heeft school verder niets mee te maken, maar school kan wel een link leggen tussen ouders en Bindkracht 10 (Docent, school 8)

Hier wordt geïllustreerd hoe de pedagogische driehoek benut kan worden om de impact van jongerenwerk op school te vergroten. Tot nog toe zijn in de onderzochte samenwerkingspraktijken slechts op 2 scholen de jongerenwerkers ook actief in de wijk waar de school staat. Een strategie ter versterking is dan ook ervoor zorgen dat meer jongerenwerkers ook na school actief zijn met (een deel van) de leerlingen. De meerwaarde van jongerenwerk buiten de school wordt nauwelijks betwist. Het jongerenwerk op school kan daar meer gebruik van maken dan tot op heden het geval is. Door het organiseren van naschoolse activiteiten op het terrein van de school of in de wijk, kan de pedagogische driehoek meer worden benut dan tot nog toe het geval is. Als dit initiatief niet mogelijk is binnen de huidige opdracht, loont het om aan te sluiten bij andere aanbieders. Op school 7 wordt door een mentor in herinnering geroepen dat nog niet zo lang geleden de pedagogische driehoek beter benut werd:

'Toen konden de kinderen of voetballen of naar een fitnesscentrum dat werd gewoon georganiseerd vanuit school, maar op een gegeven moment is dat gestopt. Dat moet eigenlijk weer terugkomen.'

Interviewer: Weet je ook waarom dat gestopt is?

'Geen uren. Docenten die daar niet voor inzetbaar waren. Geld. Als ik dan toch mag dromen, dan zou ik graag een jongerencentrum hier in de wijk hebben met activiteiten voor jongens en voor meiden (Mentor, school 7)

Niet alleen in de fysieke wereld, ook in de online wereld zijn er onbenutte kansen. Jongeren bevinden zich tevens steeds meer online en hebben steun nodig van jongerenwerkers die aansluiten bij hun online leefwereld (Todorovic ea., 2023). De jongerenwerker heeft ook voelsprieten in de online leefwereld van de leerlingen. Deze laten toe om sneller op de hoogte te zijn van trends, risico's en ruzies die direct van invloed zijn op het gedrag van deze leerlingen op school:

'Ik heb veel jongeren die mij volgen op Instagram. Dus ik zag een meid uit deze school die heel laat nog op Instagram live ging. Dus dit is online signalering. Dus ik ging met haar in gesprek hierover en ze vertelde me dat ze zich verveelde enzo. Dus ik zei 'hey probeer even niet tot te laat op live te zitten en gewoon om 22:00 naar bed te gaan'. (Jongerenwerker, school 4).

Om kinderen en jongeren in alle wijken te helpen opgroeien in een gezonde en veilige omgeving waar school een wezenlijk onderdeel van is, is het zaak dat zij zo vroeg mogelijk, in hun leefwereld, worden geholpen. Zowel vanuit het perspectief van jeugdproblematiek, van onderwijstekorten, en van de beleving van leerlingen wordt de urgentie gevoeld om te kijken naar hoe scholen en hun partners beter om jongeren heen kunnen gaan staan. Het loont dan ook om in Nijmegen de pedagogische driehoek van het gezin, de school en de omgeving (offline en online) te versterken.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

4.2 Aanbevelingen

Hieronder volgen enkele door het onderzoek onderbouwde aanbevelingen voor de verschillende partijen die het jongerenwerk op school het voorbije jaar hebben helpen mogelijk maken. Achtereenvolgens zijn dat: de welzijnsorganisatie Bindkracht en haar jongerenwerkers, het Samenwerkingsverband VO-VSO Nijmegen, de scholen (klein, gemiddeld, groot- van omvang), en de gemeente Nijmegen.

4.1.1 Aan Bindkracht en de jongerenwerkers

Bindkracht is de afgelopen jaren gegroeid en blijft wellicht nog even groeien. In dit proces worden steeds meer jongerenwerkers aangetrokken en wordt er steeds meer een kloof gedicht tussen de wereld binnen en buiten de school maar vinden ook veranderingen plaats in het bredere werkveld van Bindkracht10. Denk aan de toegenomen behoefte aan laagdrempelige hulp. In dit proces bestaan kansen en uitdagingen voor scholen. Kansen die de positieve impact van Bindkracht op Nijmeegse jongeren in kwetsbare startposities doen vergroten. En uitdagingen die gezien de grilligheid van vandaag niet gering zijn.
De voornaamste aanbeveling ligt in het belang van uitwisseling van kennis en ervaringen. Jongerenwerk op school is een vak apart dat bepaalde capaciteiten vereist. Jongerenwerkers op school beoefenen immers, zoals in hoofdstuk 1 benoemd, een vorm van *boundary spanning*. Jongerenwerkers hebben mogelijk behoefte aan een richting om aanvullend op hun brede opleiding extra kennis en ervaring te verwerven op werken in deze specifieke context. Uitwisseling van kennis en ervaringen tussen verschillende samenwerkingspraktijken en jongerenwerkorganisaties vergroot de kans dat jongerenwerkers die op school komen te werken, weten wat ze allemaal kunnen verwachten en dat scholen een beter idee hebben van wat het jongerenwerk hun te bieden heeft.
Daarmee samenhangend is ook een verbreding gewenst van het soort expertise. Het valt op dat hoofdzakelijk bi-culturele jongerenwerkers worden aangetrokken. Dit is verdedigbaar vanuit het methodisch principe van nabijheid (Sonneveld, 2022): jongerenwerkers met deze achtergrond kunnen makkelijker overweg met de doelgroep van bi-culturele leerlingen waar vaak veel om te doen is. Daardoor echter, geven jongerenwerkers zelf aan, is men niet voldoende toegerust op ‘stillere’ problematiek of casuïstiek die gaat om zaken als; gender, rechts-extremisme, eenzaamheid en democratische vorming. Daarnaast zal meer aandacht voor matching bij aanvang de kans vergroten dat de juiste jongerenwerker op de juiste school terecht komt. In zo’n matching wordt het immers voor iedereen helder waar de behoeften van de school liggen, wat de leerlingen bezighoudt en welk pedagogisch project leidend is in de school. Hier kan dan zo goed mogelijk op aangesloten worden. Wat de jongerenwerkers zelf betreft, laat dit onderzoek zien dat zij in een aantal scholen nog in afwachtstand verkeren. Specifiek aan de jongerenwerkers is de aanbeveling om meer af te stemmen met andere jongerenwerkers op school om voorbij de professionele eenzaamheid te komen die soms ontstaat omdat men nieuw is in de context van

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

de school. Dan kan het een fijne werkplek worden die ertoe uitnodigt om echt te gaan voor de taak. Actief vragen om coaching en feedback zijn hier onderdeel van.

Tips ter versterking:

Het structureel faciliteren van lokale en bovenlokale uitwisseling van kennis en ervaringen over jongerenwerk op school. Met als doel: deskundigheidsbevordering.

- Het bundelen van het aanbod van workshops, trainingen, materialen. Met als doel: ondersteuning van scholen en de jongerenwerkers op de scholen.
- Het ontwikkelen van workshops en instrumenten (bv doorverwijzingsformulieren) op aanvraag uit het samenwerkingsverband. Met als doel: stroomlijnen van samenwerking
- Het aanbod (wat er al is en wat nog komt, zowel in als om school) beter onder de aandacht brengen bij de scholen: flyer, brochure, nieuwsbrief met correcte en actuele informatie. Met als doel: goede informatievoorziening voor scholen.

4.1.2 Aan het Samenwerkingsverband VO-VSO Nijmegen

De uitdagingen voor scholieren en scholen in Nijmegen zijn behoorlijk complex. Om deze te lijf te gaan, helpt het om de aanwezigheid van jongerenwerkers op scholen vanuit de scholenkoepels te normaliseren. Jongerenwerkers kunnen namelijk door hun vertrouwdheid met de leefwereld van de jongeren en hun methodische manier van werken helpen het verschil te maken tussen schools succes en teleurstelling of falen. Maak het jongerenwerk op school dan ook een vast punt op de agenda van het Samenwerkingsverband en leer van elkaars succesverhalen en worstelingen. Wissel hierin ook werkwijzen en wellicht personeel in uit. Probeer een gezamenlijke focus te formuleren voor zover dit gaat over de verschillende situaties per school. Faciliteer scholen om hun toekomstvisie uit te spreken, omdat dit bijdraagt aan de motivatie van professionals. Zoals een respondent aan ons teruggaf over het interview zelf:

> *'Gesprekken waarin ik dromen mag uitspreken, vind ik altijd fijn, want dan begint het weer te borrelen en dan kom je altijd op dingen waar wel iets uit voorkomt. Is mijn ervaring.' (Docent, School 7)*

4.1.3 Aan de Scholen

Klein

De kleinere scholen profiteren bijna optimaal van de inspanningen het jongerenwerk omdat er vaak al aanwezige, overzichtelijke en effectieve structuren bestaan waar de jongerenwerker een waardevolle aanvulling op kan zijn. Jongerenwerk is op deze scholen een extensie van het zorgteam en heeft daarbuiten tijd om een informele connectie aan te gaan. Wat opvalt is dat 'vroegsignalering' achterblijft ten opzichte van de andere meerwaarden. Advies is daarom om de jongerenwerkers vrij genoeg te laten

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

zodat ze hun eigen plan kunnen trekken en activiteiten kunnen organiseren die juist de breedte ondersteuning geven.

Middel

De middelgrote scholen geven een gemengd beeld. De belemmeringen en meerwaarden van het jongerenwerk op school zijn grotendeels gelijk verdeeld. Vooral voor ondersteuning van leerlingen lijkt ruimte voor verbetering te liggen. Op de middelgrote scholen begint een dynamiek zichtbaar te worden die zich doorzet bij de grotere scholen. Namelijk dat in de interactie tussen de grootte van de school en de specifieke situatie van de school (kenmerken zoals verbouwingen of angstcultuur) de werkzaamheid van het jongerenwerk kan verzwakken. Omdat de zorgstructuren op een aantal van deze scholen overvraagd zijn, zit het jongerenwerk in de beperkte tijd die ze hebben in een spagaat: Wordt er ingezet op individuele begeleiding van leerlingen als aanvulling op de zorgstructuren en voeren de jongerenwerkers dit bestaande beleid uit? Of gaat het om juist de positieve bekrachtiging aanreiken buiten de vaak wat meer normatieve en als stigmatiserend ervaren zorgstructuren om? Alleen wanneer de wensen en verwachtingen van school en jongerenwerker geëxpliciteerd zijn en er voldoende richting en ondersteuning wordt gegeven vanuit de school, zal het jongerenwerk binnen de beperkte tijd die er is van meerwaarde zijn. Dit zorgt er voor dat niet enkel zorgleerkrachten, maar ook docenten en leerlingen de jongerenwerker weten te vinden en op een betekenisvolle manier weten in te zetten voor hun pedagogische project. Dan pas kan die jongerenwerkers duurzaam aansluiting vinden bij de behoeften en casuïstiek op de specifieke school. Advies is om als school en jongerenwerker/Bindkracht focus te kiezen en aan goed verwachtingsmanagement te doen. Dit door– bij gelijke middelen- in goed overleg een weloverwogen keuze te maken over hoe de jongerenwerker (hoofdzakelijk) in te zetten. En wat er gezien de beperkingen niet van hem of haar gevraagd wordt.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Groot

Op de grote scholen worden nog wat meer belemmeringen ervaren en ligt vooral ruimte voor versterking in meer vroegsignalering. Waar schoolpersoneel meerwaarde ervaart van het jongerenwerk in school is dat omdat zij vaak een rol kunnen vervullen die het schoolteam niet kan vervullen. Namelijk laagdrempelig toegankelijk zijn voor leerlingen en doormiddel van activiteiten een vertrouwensband opbouwen met de leerlingen. Veel leerlingen zien echter een gefragmenteerder beeld van het jongerenwerk omdat zij ofwel ingezet worden als extensie van het zorgteam ofwel enigszins losgelaten worden om rond te lopen tijdens de pauzes of activiteiten te organiseren en ontmoetingen door gelijkenissen laten bepalen. In deze gevallen doet het er meer toe wie de jongerenwerker is. Als de jongerenwerker is geworven om bi-culturele leerlingen te bereiken zal deze zich binnen de beperkte tijd het snelst tot deze groep wenden en hier een aansluiting mee hebben. We zien echter dat dit op een aantal scholen ten koste gaat van andere groepen met toegenomen ondersteuningsbehoeften. Zij worden niet automatisch bereikt door het jongerenwerk. Meer nog dan bij de middelgrote scholen is hier dan ook het advies om te kijken naar wat je als school wilt bereiken met het jongerenwerk en hiervoor nodig is van de jongerenwerkers. Gezien de veranderende problematiek onder jongeren en verschuivende denkbeelden in de maatschappij is het nuttig om een focus te kiezen. Binnen de uren die er nu zijn en binnen de structuren die nu staan is het onwaarschijnlijk dat jongerenwerk een daadwerkelijke meerwaarde kan realiseren op grote scholen zonder een focus en visie vanuit de school op het jongerenwerk in school.

4.1.4 Aan de Gemeente Nijmegen

Waar hierboven wordt gesproken over een nog diffuse focus en de gevolgen hiervan voor de meerwaarde van het jongerenwerk op school is het de taak van de gemeente om kaders te scheppen met betrekking tot financiering en placering. Het veelvuldig ervaren gebrek aan uren om meerwaarde te kunnen realiseren noopt de gemeente om stil te staan bij de vraag of de noodzakelijke randvoorwaarden wel voldoende vervuld waren om Nijmeegse scholen te kunnen bedienen. In slechts een schooljaar tijd moest met vier uur per week een nieuwe samenwerkingspraktijk uit de grond worden gestampt.
De gestelde kaders boden aan de meeste samenwerkingspraktijken niet de mogelijkheid om zich te onderscheiden, zoals we dat in ander recent onderzoek wel hebben kunnen vaststellen (Van Dijk ea., 2022; Koetsenruijter ea., 2023). De nog beperkte opbrengst van het jongerenwerk op Nijmeegse scholen laat onzer inziens zien dat wanneer die randvoorwaarden niet in voldoende mate vervuld zijn of blijven, scholen kostbare tijd kunnen verliezen met het maken van pijnlijke keuzes (bv. Besteden we aandacht aan leerlingen met stille problematiek of aan overlastgevende groepjes?), het (opnieuw) regelen van financiering, het creëren/continueren van draagvlak en de facilitering van het jongerenwerk op school. Daardoor kan minder aandacht gaan naar belangrijke werkzame elementen. Leerlingen en docenten moeten nu eenmaal op je kunnen bouwen. Pas als dat fundament staat, wordt het jongerenwerk op school door zowat alle betrokkenen ervaren als een meerwaarde.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Het advies is dan ook om bij continuering na te streven dat er zeker op de middelgrote scholen twee dagdelen en op de grotere scholen tenminste drie dagdelen inzet door jongerenwerk mogelijk worden gemaakt. Ook diversifiëring van het profiel van de aangeboden jongerenwerker (man 1 dagdeel en vrouw 1 dagdeel) is aanbevolen. Een hoopvolle ontwikkeling, tot slot, is dat veel scholen het jongerenwerk op school opnemen in hun plannen voor de 'Verrijkte Schooldag'. De komende jaren investeert de landelijke overheid in een rijke schooldag met als doel de kansenongelijkheid te verkleinen: De subsidieregeling *School en omgeving 2023-2025* heeft als doel meer leerlingen een buitenschools aanbod aan te bieden. Dit aanbod moet passen bij de lokale behoefte en omgeving, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen, ongeacht hun thuissituatie of omgeving. De subsidie is bedoeld om een 'programma verrijkte schooldag' uit te voeren voor de ontwikkelgebieden sport, cultuur, cognitieve ontwikkeling, sociale ontwikkeling, oriëntatie op jezelf of oriëntatie op de wereld (Rijksoverheid, 2023). Dit onderzoek bevat aanwijzingen dat een voldoende gefaciliteerd jongerenwerk op school een belangrijke rol kan spelen om deze doelen te helpen verwezenlijken. Gemeenten doen er daarom goed aan het jongerenwerk op school te integreren in hun lokale onderwijsachterstandenbeleid.

4.3 Tot slot

Dit onderzoek heeft de implementatie van jongerenwerk op school in beeld gebracht en onderbouwde aanwijzingen opgeleverd voor de ervaren meerwaarde. De deels gerealiseerde toenadering is het resultaat van een gezamenlijke, multidisciplinaire zoektocht tussen professionals die – ondanks dat ze allemaal al meer dan voldoende op hun bord hebben – kansen zagen om in het belang van de Nijmeegse jongeren hun krachten te bundelen. We kunnen leren uit de ervaringen van de deelnemers met het onderzoek. Respondenten geven aan veel van hun kostbare tijd in het onderzoek te hebben gestopt, omdat zij hart voor de zaak en voor de leerlingen hebben. Daardoor verwacht men nu ook dat het onderzoek tot goede resultaten komt. Het traject werd door een aantal deelnemers ervaren als te intens omdat de afspraken te kort op elkaar moesten gepland worden. Anderzijds klonk appreciatie door: *'het houdt je wel scherp. En helpt koers te houden.'* Hopelijk geldt dit ook voor de lezer die van deze rapportage heeft kennis genomen.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

5. Literatuur

Asscher, L., Damen, B., Kasem, I., Darrazi, R., Rotteveel, E. en Büller, N. (2022). *Kinderen eerst Kwartiermakersadvies personeelstekort onderwijs*. Van de Bunt Adviseurs.

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Boer, M., Van Dorsselaer, M, De Looze, M., De Roos, S., Brons, H., Van den Eijnden, R., Monshouwer, K., Huijnk, W., Ter Bogt, T., Vollebergh, W. en Stevens, G. (2021). *HBSC 2021 Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland.* Universiteit Utrecht.

Coalitie Akkoord Nijmegen (2022). Geraadpleegd op: Coalitieakkoord 2022-2026 - Gemeente Nijmegen.

Cooperrider, D. & Whitney D. (2005). *Appreciative Inquiry. A Positive Revolution in Change.* Oakland: Berrett-Koehler.

De Baat, M., Messing, C., en Prins, D. (2014). Wat werkt bij schoolverzuim en vroegtijdig schoolverlaten? Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

De Winter, M. (2012). *Verbeter de wereld. Begin bij de opvoeding*. SWP

El Hadioui, I. (2011). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van thuiscultuur, schoolcultuur en straatcultuur*. Amsterdam: Van Gennep.

Hilderink,A.,Niessen,R.,Nooijer,A.de,Schoubroeck,C.van,Schoonenberg,D.,Lustermans,G.,Helmond,C.van,Groen,L.,Hemmelder,V.,Broek,T.vanden&Jansen,R.(2020). Stelsel in groei. Een onderzoek naar de financiële tekorten in de jeugdzorg.

Jeugdplatform Amsterdam (2022). Advies Hulp voor leerlingen op en via school. Advies-Hulp-voor-leerlingen-op-en-via-school_DEF.pdf (jeugdplatformamsterdam.nl)

Metz, J. (2011). *Kleine stappen, grote overwinningen. Jongerenwerk: historisch beroep met perspectief*. SWP

Metz, J. (2017). The professionalism of youth work and the role of values. Social Work & Society, vol 15, No 2, 1–16. https://www.socwork.net/sws/article/ view/528

Metz, J., Sonneveld, J., en Rijnders, J. (2020). *Hoe jongerenwerkers werken aan preventie: 22 keer 1 jaar jongerenwerk in praktijk*. SWP.

Moreland, J. (2021) Why social workers are being embedded in schools. *BBC News*. Geraadpleegd op 8 februari 2023 van https://www.bbc.com/news/uk-england-london-57978625

Nederlands Jeugdinstituut (2022). Mediagebruik bij kinderen en jongeren. Geraadpleegd op 7 februari 2023 van : Mediagebruik bij kinderen en jongeren | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)

Nederlands Jeugdinstituut (2022). Onderzoek naar corona en mentaal welbevinden. Geraadpleegd op 25 april 2023 van: https://www.nji.nl/coronavirus/onderzoek-naar-corona-en-mentaal-welbevinden#overzicht-onderzoeken

Platform JEP (2020, 10 februari). Onderwijs: Jongerenwerkers dringen beter door tot leerlingen. *JEPzine* 01 Geraadpleegd op 24 maart 2023 van https://magazines.platformjep.nl/jepzine/2020/01/jongerenwerkers-dringen-beter-door-tot-leerlingen.

Rijksoverheid (2022). Aanpak voortijdig schoolverlaten (vsv). Geraadpleegd op 9 februari 2023 van: rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/aanpak-voortijdig-schoolverlaten-vsv.

Rijnders, J., Manders, W. en Metz, J. (2021). Werkzame elementen en randvoorwaarden in de samenwerking tussen jongerenwerk en scholen voor voortgezet onderwijs. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice, 30* (3), 17-36. https://doi.org/10.54431/jsi.661To

RIVM (2022). Corona Gezondheidsmonitor Jeugd 2021. Geraadpleegd op 10 februari 2023 van: StatLine - Corona Gezondheidsmonitor Jeugd 2021; regio (rivm.nl).

Sarti, A., Manders, W., Metz, J. en Rijnders, J. (2019a). Voortgezet onderwijs en jongerenwerk: partners in het versterken van schoolcarrières van jongeren. *Jeugdbeleid, 13*, 83-91. https://doi.org/10.1007/s12451-019-00200-3

Sieckelinck, S. & Kaulingfreks, F. (2021). *Speelruimte voor identiteit. Samenwerken aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren*. Amsterdam University Press.

Sonneveld, J. (2022). *Growth opportunities in professional youth work*. Doctoral dissertation, Tilburg University.

Sonneveld, J., Metz, J., & Koops, K. (2013). Methodiekbeschrijving Ambulant Jongerenwerk. Hogeschool van Amsterdam, Maatschappij en Recht. http://www.profileren.nl/images/documenten/DC%20themas/DC%20Thema%20Welzijnswerker%20nieuwe%20stijl%20150114.pdf

Sonneveld, J., Metz, J., Schalk, R., & Van Regenmortel, T. (2021). Samenspel tussen Jongerenwerk en SpecialistischeJeugdzorg: Groeikansen voor Persoonlijke Ontwikkelingen Maatschappelijke Participatie. *Jeugd in ontwikkeling*, 1, DOI: https://kern%20-.1em/doi.org/10.54447/JiO.11303.

Todorovic, D., Sieckelinck, S., Manders, W., Van der Linden, J. en Timmerman, G. (under review). Developmental Needs of Adolescents in the Online Lifeworld in the Context of Youth Work. [*Under review for publication]*

Thomée, S. (2018). Mobile phone use and mental health. A review of the research that takes a psychological perspective on exposure. International journal of environmental research and public health*,* 15(12), 2692.Wilson, E., and Tanner-Smith, S., (2013). A meta-analysis of the effects of dropout prevention programs on school absenteeism. *Prevention Science, 14*(5), 468-478. http://doi.org/10.1007/s11121-012-0330-1

Tanner-Smith, E. E., and Wilson, S. J. (2013). A meta-analysis of the effects of dropout prevention programs on school absenteeism. *Prevention Science, 14*, 468-478.

Van Dijk, T., Koetsenruijter, R., & Sieckelinck, S. (2023). Twee jaar jongerenwerk op Amsterdamse scholen: een onderzoek naar implementatie, doelrealisatie en versterking. Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Youth Spot. https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-mr/lectoraatys/eindrapportage-bv150223-2_rkss.pdf?1676549565928

Verhoeven, N. (2020). Thematische analyse: patronen vinden bij kwalitatief onderzoek. Boom.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Bijlage: Methodologische Verantwoording: onderzoeksbenadering en werkwijze

Het plan was om 10 VO-scholen verspreid over zes stadsdelen in Nijmegen en één jongerenwerkorganisatie gedurende 9 maanden (september 2022 – juni 2023) te laten meewerken aan dit onderzoek. De scholen waren geselecteerd door Bindkracht 10 in samenspraak met de gemeente Nijmegen. Voor de uitvoering is praktijkgericht waarderend actie-onderzoek toegepast. Waarderend handelinsonderzoek gaat uit van kansen en mogelijkheden en gebruikt die als vertrekpunt voor positieve veranderingen (Cooperrider & Whitney, 2005). Het stellen van waarderende positieve vragen wordt gezien als een krachtig instrument om positieve verandering te genereren. Daarbij wordt allereerst in kaart gebracht wat al werkt en van daaruit wordt gekeken hoe het in de toekomst verbeterd kan worden. Dit betekent dat er vanuit een waarderende houding (ervan uitgaande dat er al veel goede dingen gebeuren) is gekeken naar de implementatie en doelrealisatie van jongerenwerk in school en wat er (verder) versterkt kan worden.

Instrumenten

Voor de ontwikkeling van het onderzoeksontwerp is in samenwerking met de opdrachtgever een planning voor het afnemen van de instrumenten gemaakt. Gebaseerd op eerder onderzoek naar jongerenwerk (in school) is gekomen tot de volgende onderzoeksinstrumenten:

1. Een gestructureerde itemlijst voor groepsinterviews, dat de implementatie (randvoorwaarden en werkzame elementen) en doelrealisatie (vroegsignalering, ondersteuning leerlingen, ondersteuning schoolpersoneel en samenwerking) meet is ontworpen op basis van eerder onderzoek naar (de mogelijke meerwaarde van) het jongerenwerk in school (Rijnders et al., 2021; Sarti e.a., 2019).
2. Het actieplan voor alle betrokkenen bij jongerenwerk in school, dat zicht biedt op de implementatie en de kansen voor versterking van de samenwerking
3. Het interviewinstrument die de ervaringen van de leerlingen met het jongerenwerk op school peilt, is ontworpen op basis van eerder onderzoek en opgenomen in bijlage.

Het monitorinstrument en actieplan zijn tijdens twee contactmomenten afgenomen. Het eerste contactmoment vond plaats in december 2021 en het tweede contactmoment in februari en maart 2022. De vragenlijsten voor de leerlingen zijn ingevuld en de verdiepende interviewrondes hebben plaatsgevonden tussen september 2021 en december 2022. Al deze instrumenten zijn uitgewerkt in een online versie wat het gebruiksvriendelijk maakte om in te vullen op de laptop of smartphone. Bovenstaande instrumenten kunnen worden opgevraagd bij het lectoraat Youth Spot.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

Dataverzameling

Op elk van de VO-scholen is per contactmoment een focusgroep van respondenten samengesteld. Het was belangrijk dat in deze groep zoveel mogelijk verschillende personen zitten die betrokken zijn bij het jongerenwerk in school. In deze groep zaten bijvoorbeeld de: jongerenwerker, zorgcoördinator, veiligheidscoördinator, schoolcontactpersoon voor jongerenwerk, MT-lid, docent, mentor, teamleider, conciërge, onderwijsondersteunend personeel (OOP). Tijdens het contactmoment deelden de betrokkenen hun ervaringen van het proces van implementatie, de ervaren meerwaarde en suggesties voor versterking met een onderzoeker van Youth Spot. Deze opzet bood ruimte voor verschillen in meningen en antwoorden tussen de betrokkenen. De betrokkenen stelden tijdens de contactmomenten ook gezamenlijk (met een onderzoeker van Youth Spot) een actieplan op. Daarin konden zij acties formuleren om het jongerenwerk op school verder te versterken. De focus lag op hoe de bijdrage van het jongerenwerk op school vergroot kon worden, en welke (max. 3) concrete acties de betrokkenen de opvolgende tijd gingen ondernemen om dit te realiseren.Van elk contactmoment is een audio-opname gemaakt met toestemming van de betrokkenen. Aanvullend namen stagiaires van de jongerenwerkorganisatie op alle scholen (diepte-)interviews af met leerlingen. Dit gebeurde in duo's, op school.

Respons

Negen van tien scholen hebben alle onderzoeksinstrumenten ingevuld. Een school is uitgevallen door capaciteitsproblemen en tijdsnood. Daarnaast is er enige vertraging opgetreden in de planning.
In totaal zijn 28 actieplannen (C1: N=10, C2: N=9, C3: N=9) en ingevuld door de deelnemende scholen. Daarnaast zijn op 9 scholen 3 groepsinterviews afgenomen met schoolpersoneel (mentoren, veiligheidscoördinatoren, zorgcoördinator) en 12 korte interviews met 20 leerlingen in tweetallen.

Analyse

Al het opgehaalde materiaal is door de onderzoekers middels thematische analyse (Verhoeven, 2020), met de bestaande theorie op de achtergrond, zowel deductief als inductief semantisch gecodeerd en geanalyseerd. Eerder onderzoek naar de randvoorwaarden en werkzame elementen en de veronderstelde meerwaarde van het jongerenwerk in school (Rijnders et al., 2021; Sarti e.a., 2019) bood die theoretische achtergrond. De interviews zijn getranscribeerd door Amberscript. Deze geanonimiseerde transcripties zijn aanvullend geanalyseerd op basis van de voorlopige bevindingen uit de andere instrumenten met extra aandacht voor de onderbouwing van de implementatie en meerwaarde van het jongerenwerk op Nijmeegse scholen.

Beperkingen

De geluiden van de geïnterviewde leerlingen staan in een zeker contrast met de antwoorden in de andere databronnen. Een mogelijke verklaring hiervoor zit in de gebruikte methodologie: aanvankelijk zou dit luik van het onderzoek worden gefaciliteerd door (een stagiaire bij) de gemeente. Toen die optie weg viel, is

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam

gekozen voor het inzetten van stagiaires van de jongerenwerkorganisatie. Zij waren op hun beurt aangewezen op de jongerenwerker om in contact te komen met leerlingen die over hun ervaring met jongerenwerk op school zouden kunnen vertellen. Dit is mogelijk ten koste gegaan van betrouwbaarheid. Er kan een ongewenst selectie-effect zijn opgetreden. Een andere mogelijkheid is dat zowat alle jongeren die door het jongerenwerk bereikt worden wel degelijk positieve ervaringen rapporteren, en dat de ruimte voor verbetering dus vooral erin zit dat schoolpersoneel van oordeel is dat veel meer leerlingen hiervan gebruik zouden moeten kunnen maken. De gebruikte methode laat niet toe om hier uitsluitsel over te geven. Wij vragen de lezer om de input van de leerlingen voorlopig als anekdotisch te beschouwen.

 © 2023 Copyright Hogeschool Amsterdam